

FÖRSTÅELSERUM

SPECIAL-UTGÅVA

Kunskap och klimat

Litteratur och poesi

Möten och mångfald

Barn och demokrati

Teknik och teknologi

Vad är ekofilosofi?

TEMA: INTRODUKTION TILL EKOFILOSOFI

EKOFILOSOFISK TIDSKRIFT

Innehåll

SPECIALUTGÅVA

ARTIKLAR 1 Sida 4

Kunskap, intelligens och klimat. Mångfald och fest. Floder och förståelserum. Arkeosofi.

KONSTPAUS Sida 25

Ekopoesi.

ESSÄER OCH KÅSERIER Sida 28

Holografiska mormor. Etik och moral. Litteratur och poesi. Förlorad kunskap och demokrati.

ARTIKLAR 2 Sida 40

Cyniska människor. Etik samiskt förståelserum. Barn och svårigheten i mötet. Teknik och teknologi.

FÖRENINGEN FÖR EKOFILOSOFI Sida 60

Förståelserum (igen). Vad är ekofilosofi?

Vad händer i Föreningen för ekofilosofi? .

Bilder i tidskriften:

Open Source och Mikael Jedhamre

INLEDANDE ORD

FRÅN REDAKTÖREN

VAD ÄR EKOFILOSOFI?

...är kanske - eller kanske inte - en fråga vi ska försöka svara på i den här specialutgåvan av Förståelserum.

Är det viktigt att hitta svar på frågor? Ja, men kanske ännu viktigare är att hitta de goda frågorna, och det är en konst i sig själv. (Och hur är det egentligen - kan vi ställa en fråga utan att ha svarat på den först?)

Sedan ekofilosofins uppstart i Sverige för 40 år sedan har vi försökt att göra just det här - lokalisera, diskutera och fördjupa frågorna runt miljö, natur och kultur, framtiden och samhället – och människan själv.

Allt för att hindra att vi – i vår iver att hitta snabba svar och lösningar på dagens utmaningar – efter en stund inser att frågorna vi började med var alltför ytliga, ledde oss på villovägar eller tillbaks till samma plats - och utmaningar - som vi började på.

I det här specialnumret av Förståelserum vill vi samla och presentera ett urval artiklar, essäer och kåserier, samt poesi och konstinslag (från tidigare utgåvor av tidskriften) som kan ge en bild av ekofilosofins arbete i Sverige och samtidigt ge uppslag till nya frågor och inspirera till synvända - andra sätt att se på samhället, kulturen och världen vi lever i - och oss själva.

Vi hoppas att du som läsare vill följa med på vår resa, och om du vill vara med och bidra är du hjärtligt välkommen att bli medlem i Föreningen för ekofilosofi och delta i våra samlingar och samtal.

God läsning och vi ses i - ett eller annat - förståelserum!

NÄR BERÄTTELSEN OM VÄRLDEN KRACKELERAR ELLER OM OSÄKERHETENS VÄRDE

PIA SKOGLUND

För många år sedan slog den här meningen av Alfred North Whitehead rot i mig: ”En civilisation som inte kan bryta igenom sina rådande abstraktioner är dömd till sterilitet efter en mycket begränsad period av framsteg" (1). Och här är vi nu, i en tid och på en plats där den dominerande berättelsen om evigt och oproblematiskt framsteg på alla nivåer testas mot den reala och icke-förhandlingsbara levande verkligheten. Kriser av alla de slag utmanar vår berättelse och vår ”hypotes” om kultur och natur med alla dess abstraktioner och försanthållanden verkar så sakteliga krackelera i mötet med verkligheten i en slags civilisatorisk falsifikations-process.

Den stora, delade, berättelsen utmanas alltmer ju mer vi misslyckas med att lösa faktiska problem trots god vilja, ansträngningar och välformulerade mål. Verkligheten, livsprocessen, verkar dra sig undan våra åtgärder. Är den kanske inte det vi trodde den var?Är vår kunskap om den relevant? Är vi själva kanske inte de vi trodde att vi var?

Någonstans längs vägen verkar verkligheten och vår berättelse om den, gått skilda vägar. Men var, hur eller när kartan slutar stämma med landskapet är inte lätt att varsebli, kanske är det rent av omöjligt. Sakta gled de isär, utan att vi märkte det. Och sakta smyger sig insikten på; den karta som igår stämde åtminstone tillräckligt bra för att uppfylla våra önskningar och tänkta eller reala behov fungerar inte särskilt bra nu.

Någonting förändrades när vi inte såg på. Kanske är det också svårare att uppfatta var vägarna mellan kartans abstraktioner och det realt levande skiljs i en kultur vars framgångar gärna tillskrivits just kartans överlägsenhet gentemot en till synes rörig och motsträvig verklighet. Berättelsen, kartan, abstraktionerna, övertar så gärna rollen som det verkliga landskapet. Detta är den civilisatoriska förväxlingen, ”fallacy of misplaced concreteness" (2), som Whitehead också talar om.Vi är många som är övertygade om att pågående misslyckanden kräver nya beskrivningar och berättelser som överensstämmer bättre med den verklighet vi är en del av. Men vad gör vi när våra tankar och handlingar tenderar att om och om igen uppstå ur färdiga mönster och den problematiska men kanske djupt mänskliga (o-)vanan att missta kartan för verkligheten, abstraktionerna för det konkreta? Och vad med den där ”svarta lådan" (3), fylld med tysta och mestadels osynliga grundantaganden som formar både våra kartor och våra tanke- och handlingsalternativ, kanske till och med vår varseblivning, i ändlösa kedjor av ”mer av samma” och dikotomier som är omöjliga att ta sig ur?

Hur i hela friden kommer vi åt innehållet i den lådan när till och med våra frågor har sitt hemliga ursprung där? Detta är inte en enkel plats och tid att vara människa. I vardagen är vi för det mesta kapabla att förändra vår förståelse av och våra sätt att handskas med det som är oss närmast.

Men de kulturella och samhälleliga abstraktionerna och försanthållandena har bildat stora, nästan osynliga, rotsystem som håller det hela, oss alla, inneslutna. Det vore fint och bra att ha en fungerande nyckel till den där svarta lådan som gömmer sig bland rötterna. Men med förståelse-rummets tillblivelse och görande är det väl just så att nyckeln tappas bort nånstans på vägen. Och att leta efter den i ljuset av närmaste gatlampa eller ens i mörkret med hjälp av en ficklampa lär inte hjälpa. Gatlampan utesluter mörkret och sannolikheten är stor att vi kommer att rikta vår ficklampa bara mot de platser där vi redan tror att den kan finnas.

Det finns visst ett talesätt: Där ingen nyckel passar där öppnar tålamodet. (4) Det kanske är så. Tålamod kanske kan ge tid och möjlighet till osäkerhet, tvivel, tvekan. Det kanske ger möjlighet till iakttagelse och uppmärksamhet. Det kanske kan öppna för mångfald av tankar och kunskapsvägar och ge oss möjlighet att härbärgera och tid att undersöka skillnader och konflikter utan krav på snabba ställningstaganden. Det kanske kan ge oss möjlighet att undkomma det snabba, säkra vetandet och, med lite tur, ge språket tid att hitta nya stigar.

I den växande klyftan mellan berättelsen och det reala kanske vi kan inspireras av vår gamla vän Alice som frimodigt och tålmodigt följer kaninen ner till en del av verkligheten där hennes (och våra) antagande om tid, rum och kausalitet utmanas och bitvis faller samman. Hon kommer helskinnad tillbaka. Inte som den Alice hon var - men ändå Alice. Jag undrar vad som händer om vi unnar oss det osäkra och följer någon av alla kaniner ner...

---

(1) Whitehead A. N.:*Science and the Modern World,*Mentor Books 1948s. 59 (min översättning).

(2) Ibid s 52

(3) Ett uttryck som Gregory Bateson använder som metafor för den plats där vetenskapens kedjor av förklarande begrepp tar slut. Se bl.a kapitlet Vad är en instinkt? i*Metalogers*Bokförlaget Korpen 1986 (Jag har tagit mig friheten att vidga användningsområdet något).

(4) Se Angelica Harms och Viktoria Deeb Klints artiklar i den kommande boken *Om det oförutsägbara* (red Angelica Harms, Pia Skoglund) #omdetoforutsagbara

FÖRSTÅELSE-RUM

MIKAEL JEDHAMRE

Ett av de centrala begreppen i ekofilosofin i Sverige är förståelserummet. Här försöker jag ge ett par perspektiv på vad det kan handla om, och hur det kan hjälpa oss att fördjupa de ekofilosofiska frågorna.

För att förstå begreppet förståelserum måste vi först se lite på vad ekofilosofi är, och inte är.

Ekofilosofin i Sverige har aldrig varit en postulerande eller normativ filosofi, alltså som säger nåt om hur vi ska leva, till skillnad från t. ex. Arne Næss´ ekosofi och djupekologin, som har arbetat fram ett filosofiskt program som säger nåt om hur människor ska leva för att existera i samklang med naturen, eller en mer-än-mänsklig värld. Det är ett väldigt fint program, och jag sympatiserar med flera aspekter av det (på ett personligt plan), men det har ingenting med ekofilosofi att göra.

Ekofilosofin, som vi har arbetat med den i Sverige, har däremot inga egna grundföreställningar om världen, den har inget filosofiskt program du måste följa för att vara ekofilosof (om det ens finns nåt som heter ekofilosof), eller arbeta med det ekofilosofiska, inga dogmer du måste skriva under på, osv. Den *är* ingenting i sig själv.

Ekofilosofi är ett sätt att närma sig filosofiska frågor – om världen, kultur och natur och samhället vi lever i - på ett nytt sätt, för att utvidga och fördjupa dem. Det är ett sätt att samtala om saker, på ett djupare plan, för att hitta nya frågor vi kanske inte har tänkt på innan.

Jag brukar tänka på ekofilosofi som en samlingsplats, där vi som har samlats sitter ned för att tillsammans försöka rita en karta och hitta vägen vi gått på för att komma hit.

Och för att kunna samtala om dessa saker, och rita kartor, på ett bra och meningsfullt sätt behöver vi verktyg. Du skulle kunna säga att ekofilosofi är som en verktygslåda, som vi öppnar när vi står inför en fråga och vill försöka se hur vi kan hantera, och umgås, den.

Ett sånt verktyg vi har är begreppet förståelserum.

Förståelserum handlar, i grund och botten, om hur vi som människor – i en kultur, eller ett samhälle – gestaltar världen, alltså hur vi ser på den, handlar och rätt och slätt lever i och med den. För det handlar om att vi gestaltar världen på HELT olika sätt, i olika kulturer och samhällen, traditioner, platser och tider, och det gäller alla aspekter av våra liv här på Jorden. Om ser lite närmare på det så kan vi se att förståelserum har att göra med hur vi ser på allt, hur vi lever med och i allt i världen.

Det handlar om vår syn på människa, natur, kunskap, sanning, moral, etik, Gud, vårt sätt att leva, politik, kön, sexualitet, kärlek, estetik, makt – allt som utgör de stora framtidsfrågorna. I det stora – och det lilla.

Ett förståelserum är, på sätt och vis ALLT, det är luften vi andas, som vattnet för fisken, det handlar om hela vårt sätt att förhålla oss till och leva i och med världen. Just som vi brukar säga om kunskap så kan vi inte ”plocka” lite här och där, om det är så att vi kan ”byta” förståelserum så skulle det förändra allt om hur vi ser på, lever i och med världen.

Eller om det ens är poängen här? Kanske handlar det snarare om att lära om andra förståelserum, alltså hur andra människor gestaltar den värld de lever i, för att så lära nåt om hur *vårt eget* förståelserum ser ut och fungerar – och därvid utvidga gränserna för rummet – att öppna ett fönster, eller en dörr, för att lufta lite grann? Kanske skulle vi kunna möblera om i vårt rum? Eller kanske kan vi t o m hälsa på andra i andra rum, eller bjuda dem in i vårt. Eller få två rum att smälta samman.

Så, hur kan vi göra det? Det finns såklart många sätt, men vi brukar säga att det bästa, eller i varje fall ett av de bästa, sätten är att möta andra förståelserum personligen. Det är en av anledningarna till att vi reser på besök till andra kulturer i ekofilosofin, för att besöka människor i andra förståelserum – om de så är lokala eller långt ut i världen. Men inte, som många gärna tänker, för att studera det, eller människorna som lever där. Det är mötet med det andra förståelserummet som är det centrala här. Eller – egentligen – mötet med mig själv, och mitt eget förståelserum.

Så i ekofilosofin vill vi i första hand försöka se på vårt eget förståelserum, och hur det är med och gestaltar den värld vi lever i, med alla de utmaningar för framtiden vi ser där.

Vi brukar lite skämtsamt säga att i ekofilosofin vill vi lägga vårt förståelserum på den analytiska soffan hos psykologen och fråga den: ”Hur var din uppväxt? Var tänker du att det kan ha gått lite snett?”

Alltså, vi vill fråga var de problem vi ser i dagens samhälle och vår kultur kommer ifrån? Vad har de för botten? ”Varför” är den centrala frågan här, och den har alltid varit den mest centrala frågan för ekofilosofin. Inte för att vi vill finna svar på den, i alla fall inte med en gång, men för att den kan hjälpa oss att fördjupa frågorna. Vi inser att allt vi gör i dag, både personliga val, men också i samhället och kulturen, kommer nånstans ifrån. Det uppstod inte med dig och mig. Frågan om frihet, fritt skapande och kreativitet spelar en roll här, men den lämnar vi lite för stunden. För det som vi är intresserade av är att studera oss själva (inte som individer, men som uttryck för ett, eller flera, förståelserum), för att se hur vägen har varit som har lett oss hit.

En sak, som jag tycker väldigt bra om, som vi lär oss när vi sysslar med förståelserum är att möjligheterna för att gestalta världen på olika sätt är i stort sett oändliga, det är möjligt att det kan finnas hur många förståelserum som helst. Och det kan vi också se när vi ser oss runt i världen, på alla mänskliga kulturer som lever – på så många olika sätt, en otrolig mångfald! Och det är nåt som gör i alla fall mig väldigt positiv – för det betyder att om vi kommer fram till – när vi lär oss mer om vårt eget sätt att leva i och med världen – inte är så bra, eller vi ser att det är saker vi skulle vilja förändra, så finns det så många andra förståelserum att lära av. Vi skulle kunna ”välja” att leva i och med världen på så många olika sätt, eller vi gör det redan i alla världens kulturer. Det gör i alla fall mig till optimist.

Grundfrågan är: ”Vad säger ett sätt att leva om vårt förståelserum, alltså om vår gestaltning av världen – och vårt sätt att se på, leva i och med den?”

Så kan vi börja diskutera.

PONTUS ÖRTENDAHL

KLIMATKRISEN – KULTURENS SENASTE TILLKORTAKOMMANDE?

Alarmerande klimatändringar, översvämningar i Tyskland, bränder i USA och Kanada, svält i Somalia och Tigray, ökenspridning, utdöende ekologisk mångfald, antisemitism och förföljelse av medmänniskor ….miljardsatsningar på färder till och exploatering av andra delar av rymden..

etc etc etc etc etc etc etc etc etc etc etc etc etc etc etc etc etc etc etc etc …..

Ekofilosofin bottnar i en känsla av att något är grundläggande fel i vårt sätt att förhålla oss till vår jord och våra medvarelser där. Ekofilosofin vill söka efter och om möjligt förstå rötterna till de problem som jorden och mänskligheten står inför. Ekofilosofin menar att den viktigaste uppgiften för så kallade intellektuella och sådana som samhället satsat stora resurser på för att realisera framtiden är att söka förstå de grundvalar som den kultur vilar på, som tycks få katastrofala konsekvenser för jordens och livets fortlevnad på vår planet.

Vi ser en allt ökande insikt om konsekvenserna av det förståelserum som härskar bland de styrande i världen. Men även bland dem som mest och bäst förstår allvaret i situationen saknas insikten om att en prövning av vår kulturs grundläggande idéer är nödvändig. Detta är ekofilosofins utgångspunkt.

En sådan grundläggande ide i den mänskliga kultur som nu helt behärskar världen är att människan kan förbättra verkligheten. Vi kan göra naturen (inkl. människan) bättre. Miljontals år av evolution eller en guds skapelsekraft kan vi överträffa på några tusen år eller kanske till och med på något århundrade. Vi tror oss kunna åstadkomma enorma framsteg utan kostnader. Framsteg som under tusentals, kanske miljontals, år förbisetts. Det är nu dags att noga analysera de verkliga orsakerna till, och kostnaderna för, det som uppfattats som avgörande kulturframsteg. Detta vill ekofilosofin bidra till.

I en av skapelseberättelserna varnas för att äta av kunskapernas frukter. Först när den sista frukten är svald och hela trädets insikter är desamma som mina är kunskapen nådd – eller som den situation som gällde innan första frukten åts och vi fanns i verkligheten.

Mänsklighetens hybris som innebär att en av arterna på jorden kan förstå hela dess intrikata system och sedan ”förbättra” det framstår även utan dagens facit som orimlig.

Att tala om ”mänskligheten” i dessa sammanhang är farligt. Vilken del av vår mänsklighet bär upp dagens dominerande förståelserum? Hur många alternativa tankemönster med åtföljande handlingar skulle kunna varit avgörande för hur jorden skulle sett ut idag och framöver? Neanderthalare hade större hjärnor än vi men mindre pannlob, valar har större utrymme för det limbiska systemet – vilken värld hade de skapat? Och alla homo sapienskulturer som sopats bort av andra?

I många avseenden har vi fastnat i ett intellektuellt system format för några tusen år sedan. Kanske den filosofiska uranåldern nu till slut leder till eruptioner av katastrofala mått. Kanske vi måste noggrant granska det förståelserum som utgör basen för det tänkande som tycks leda oss in i avgrunden.

Ekofilosofin vill förutsättningslöst granska beståndsdelarna i vårt förståelserum och försöka se sambanden med dagens – och framtidens – ödesfrågor.

En rad ideologier, religioner och tankesystem har hävdat att de funnit svaret på alla frågor. Vi kan konstatera att ingen har lyckats. Vi kan se att de kyrkor som säger sig gestalta olika religioner inte löst mänsklighetens och ännu mindre naturens problem, att de som påstår sig ha hittat den djupare kunskapen, t. ex. i form av modern vetenskap, i hög grad utgör förutsättningen för dagens miljökris.

Miljökrisen har alltså sina grunder i den kultur som dominerar vår värld.Då är det nödvändigt att granska denna kultur grundligt. När detta är gjort kan vi söka alternativ. Dessa två aktiviteter kan också ske parallellt, bl. a. för att upprätthålla hoppet. Detta är och har varit ekofilosofins arbetssätt.

Vilka är då de avgörande grundstenar som präglar vår kultur och som kan ha bidragit till den situation vi nu, och sedan mycket länge, befinner oss i? Det är viktigt att komma ihåg att insikten om ett problem inte tidsmässigt sammanfaller med dess uppkomst. Några av våra problem har troligen mångtusenåriga rötter!

Vi måste vara modiga! Vi måste våga inse och ta avstånd från sådant som vi har byggt våra liv på men som är avskräde från tidigare alienations- och förtryckarkulturer. Simone Weil, själv judinna, som på De Gaulles uppmaning skulle söka grunderna till nazismen så att den kunde förhindras uppkomma igen fann en av dem i den judiska iden om det utvalda folket. Så äkta sökande och beredda på smärtsamma insikter måste vi vara! Kanske vi måste överge sådant som vi uppfattar som helt centralt för tolkning av verkligheten.

Kunskap som lett till intellektualism och uppdelning av mänskligheten i bildade och obildade. Kunskap som delat upp världen i natur och kultur, i kropp och själ, i liv och död, i högre och lägre stående väsen måste ifrågasättas. Kunskap som lett till en vetenskap som gett redskap för att exploatera jorden för en enda av dess arter. Kunskap som ger oss redskap att alienera oss från den sensuella och andliga verkligheten. Denna kunskap måste skärskådas noggrant!

Alltså måste vi ta itu med de delar av vårt förståelserum som kan ha samband med de ödesfrågor som hela jordens beståndsdelar och innevånare står inför.

Behöver vi kunskap och till vad är den då? Vilket samband har kunskap och vetenskap?

Vad är kommunikation? Har de moderna tekniska kommunikationsmedlen gett en ny innebörd åt kommunikation som fördjupar eller förytligar eller avskaffar kommunikation. Varför har vi språk? Valar och japanska talgoxar har mycket komplexa språk som de inte använder för att inskränka andra arters existens. Är vår uppfattning om skönhet ett sätt att smutskasta andra estetiska attityder – varför förskönar vi inte skogarna med verk av Monet och van Gogh på varje träd? Vem har hittat på att det finns Sanningar? Vad menas med moral? (Kärlekens religioner har i varje fall inte realiserat rimliga tolkningar.) Är vissa tolkningar av konst, litteratur och musik alienerande? Har vi tappat balansen mellan våra sinnens kunskapsroller.

De sista årtusendenas kulturers förståelserum har skapat verktyg för att totalt omskapa jordens utseende. Bland de mest ödesdigra inslagen är jordbruket, som bl. a. lett till avskogning, ökenspridning och befolkningsexplosion och som är tätt sammankopplat med urbanisering och alienation. Vi står nu inför fortsättning av detta vägval, med en ny förbättrad människa frikopplad från den fysiska omgivningen – en fri människa med evigt liv och obegränsade möjligheter – ELLER?

Frågorna hopar sig. Tiden är kort. Därför gäller det att tänka efter – innan.

Ekofilosofiska perspektiv på kunskap i en accelererande kristid

Linda Ellegaard Nordström

Vid fikabordet på jobbet uppkommer nya samtalsämnen. När det ena dagen handlar om vädret är frågan inte längre bara om det är regn eller sol, allt oftare handlar det om rejäla blåsoväder, torka, snöstorm eller skyfall. Andra dagar kan det handla om ifall det är mer teknik som behövs för att människan ska överleva klimatförändringarna, eller om det kanske rentav redan är helt kört för oss. Nästa vecka uttrycks oro för det minskande antalet pollinerare, att skogen blivit en virkesåker, mikroplast i haven och att så många människor mår så dåligt.

Det är tydligt att klimatförändringarna och utarmningen av biologisk mångfald inte är något som kommer sen i framtiden; alla dessa förändringar pågår nu, vi lever mitt i dem.

Vad gör det med oss människor? Vad gör det med vår förståelse för vilka vi är, just som människor, men också som en del av livsväven, ekoprocessen på jorden? Skiljer det sig, och i så fall hur, beroende på vilken kulturell kontext en befinner sig inom?

Kunskap och oro

Idag finns en ökad kunskap om vårt samhälles olika kriser, det är uppenbart. Parallellt märks också en ökad oro för dessa kriser. De blir alltmer påtagliga även för oss i den materiellt sett priviligierade delen av världen. Sedan länge har de största effekterna av de ekologiska och sociala kriserna gått på export, även om de sociala kriserna också för många människor i västvärlden varit ständigt aktuella.

Vad ger en ökad kunskap? Den kan ge både en bredare och djupare förståelse av en fråga. En sådan förståelse blir dock inte till i ett objektivt vaccum. Nej, kunskap blir *kunskapad* i sin specifika kulturella kontext. Därmed blir följden att kunskapande kring samma sak kan få olika resultat just beroende på kontext och sammanhang.

I det akuta läge vi befinner oss nu undrar jag; är det mer kunskap som behövs? Ger kunskapen oss mer att gå på när vi ska avgöra hur vi ska handla? Kunskapen leder som sagt i många fall till oro, och ibland mer än så. Oro kan vara funka som igångsättare för att göra något, och den säger även något om att dessa kriser verkligen berör oss människor. Allt fler blir påverkade så pass mycket att de får den numera vedertagna termen klimatångest. ”Så botar du din klimatångest” ger många sökträffar på internet.

Jag läser om bote-förslag som handlar om sådant som att börja odla, åka kollektivt, äta mer vegetariskt och panta flaskor. (Samt att ibland ge sig själv en paus från oron och slappna av.) Det är inget fel på dessa förslag i sig, de gör troligen en liten skillnad på marginalen.

Men jag ser en stor risk. Nämligen att en tänker ungefär ”nu har jag gjort det som behövs, nu är det lugnt, det här räcker”. På så sätt blir denna typ av handlingar ett sätt att döva ett dåligt samvete, och sedan leva på ungefär som vanligt.

Inte för att jag vill uppmuntra till dåligt samvete, jag tror att det är en rätt usel drivkraft för förändring. Men jag ser ett större problem med denna typ av botemedel mot oro och klimatångest; nämligen att inte ta på allvar den, tror jag, djupare känsla som ligger bakom oron. En känsla som skulle kunna bottna i en påtaglig förnimmelse av att vara en del av – och därmed direkt påverkad av – de ekosystem och livsprocesser vars förutsättningar att kunna fortsätta leva nu drastiskt försämras – dag för dag.

Naturvetenskap och handling

Vad kan vi veta om världen, vilken kunskap är möjlig och av betydelse? Naturvetenskaplig kunskap som beskriver och ger sitt mått på de förändringar vi lever i är en viktig pusselbit. Den kan hjälpa oss att se proportioner och skala på till exempel kemikaliespridning, övergödning och utarmning av matjordar.

Däremot tror jag inte att naturvetenskapen kan leda in på alla frågor som behöver ställas om hur vi kan förstå oss själva som människor i den tid vi lever i. Kanske inte heller frågor kring handling; vad vi kan, bör och vill göra. Det öppnar för att ställa frågor om handling med utgångspunkt i olika synsätt på kunskap.

Här menar jag att det finns en stor lucka att fylla; att på djupet undersöka och försöka förstå olika vägar för handling. Sådana olika vägar kan i sin tur vara baserade på olika synsätt på kunskap. Att gå bortom snabba förslag byggda på mer-av-samma-teknik, med ökad grad av komplikation och fortsatt tro på ständig ekonomisk tillväxt. Vilken betydelse kan långsamhet och icke-handling få i sammanhanget? Kanske kan ekofilosofins bidrag här vara att just utforska olika spår på handlandets stig – bibehållet grundhållningen att pröva utan att slå fast, utan att tvärsäkert säga ”så här blir bäst!”. Hur vi till syvende och sist agerar är upp till var och en att besluta – inte för ekofilosofin som ämne att värdera och avgöra.

Insikt och icke-dualism

Tillbaka till frågan om kunskap, är det ens mer kunskap som behövs? Vi har naturvetenskaplig kunskap, vi har oro. Vad är det då som saknas för att mer ska hända? Hur skulle det vara med lite mer kunskap i form av insikt? En insikt om hur de olika kriser vi idag är mitt inne i – påtagligt inpå bara huden – visar hur vi människor hänger ihop med varandra och med de andra delarna av ekosystemen.

En insikt om hur vår kultur genom att använda samma typ av tänkande för att åtgärda problemen som skapat dem – som regel riskerar att fördjupa problematiken snarare än åtgärda dem.

Behövs ekofilosofin idag? Det pratas, skapas och skrivs ju om jordens framtid och människans roll i den på en massa olika sätt idag. Konstnärer, musiker, psykologer, journalister, författare, filosofer och många fler yrkeskategorier tar sig an dessa stora frågor. Kan ekofilosofin tillföra något ytterligare? Jag tror det. Att synliggöra möjligheter till *insikt*, det skulle kunna vara ett sätt att med ekofilosofiska perspektiv bidra till att förstå oss själva och den tid vi lever i nu.

För att undvika individuell skuld och skam tror jag att det för västvärldens människor är än mer viktigt att finna vägar till förståelse av en själv just som en del av livsväven. Människokroppen är i sig ett helt ekosystem, med en mångfald av bakterier och livsprocesser, som i sin tur är en del av ett större ekosystem, med en stor, om än krympande, mångfald av arter. I en sådan förståelse finns möjlighet till solidariet, gemenskap och kanske, mening.

Detta är ett exempel på en ekofilosofisk reflektion, som landar i en icke-dualistisk ontologi. Den visar att världen inte är som vi länge har trott att den är. Människa och natur är inte separerade, världen är inte utanför oss människor. Vi – allt och alla – är världen.

Relationell epistemologi

Med en ontologi som tar sin utgångspunkt i en icke-dualistisk syn på världen, lockar det mig att pröva ett liknande perspektiv på epistemologi. Att undersöka olika kunskapsvägar för att vända den växande alienationen mellan människan och de andra delarna av naturen, likaväl som människor emellan. Relationsbyggande tar tid. Hur kan vi forma våra samhällen så att de relationer som är viktigast för oss - människor och de andra delarna av naturen – får den tid vi behöver?

Kunskapen i vårt moderna samhälle är baserad på våra kulturella grundantaganden om hur världen är. Om jag exempelvis uppsöker sjukvården blir det tydligt hur grundläggande det separerade synsättet är; hur varje del av kroppen undersöks för sig, sällan utan relation till helheten. På samma sätt tenderar vi i vår kultur att se på och även skaffa oss kunskap om världen; som en mängd olika delar som vi på ett alltmer specialiserat sätt kan beskriva var och en för sig

Här skulle ekofilosofin kunna bidra med att undersöka och lyfta fram alternativa epistemologier, som är baserade på en icke-dualistisk ontologi. .

Det märks i våra kroppar; det som händer i världen händer också i oss. Vi påverkar världen, och påverkas av världen. De ekologiska och sociala kriserna händer i mig – där finns kunskap att hämta.

Då jag bejakar detta, blir det orimligt med en ontologi och epistemologi som är baserad på en dualistisk hållning till liv.

Ekofilosofins relevans?

Behovet av den ekofilosofiska reflektion jag gör ovan uppstod ur en skavande känsla; att vår kulturs berättelse om hur världen är inte stämmer med hur jag uppfattar att världen är. Det är en ytterst aktuell konflikt, som jag tror har bäring på flera av de problem som vårt samhälle stångas med idag. Så länge vi inte ser och går till botten med den konflikten, tror jag att vi riskerar att stånga oss blodiga.

Här kan en ekofilosofisk reflektion utgöra en möjlighet till nya ingångar på gamla frågor; ontologiska och epistemologiska frågeställningar har ju sysselsatt tänkare i årtusenden. Just idag kanske behovet av ekofilosofin finns just där; i behovet av en fördjupad förståelse av de konflikter vi idag befinner oss mitt i. Här menar jag att det finns ett spelrum, ett utrymme där ekofilosofin skulle kunna vara ytterst relevant. Kan det vara dags kliva fram lite?

De konflikter som blir alltmer tydliga, hänger ihop med att det verkligen är kritiskt med läget i världen. Ekofilosofin behöver därför ta på allvar det djupa anslaget i reflektionen. Mer än någonsin är det viktigt med stringens, skärpa och mod för att pröva att formulera de svåra avvägningarna och perspektiven. Det kanske kan bli delvis både omysigt och besvärligt, men med orelevans och tunnhet som alternativ bör valet inte vara svårt. Med ett erkännande av livsvävarnas komplexitet, mångfald och oförutsägbarhet, torde det aldrig bli tråkigt.

Så vad behövs för att ekofilosofin ska ha relevans, och bibehålla den? Finns det en risk att ekofilosofin hamnar på efterkälken när det gäller reflektion och analys av de sociala och ekologiska krisernas kulturella och filosofiska rötter? Hur kan ekofilosofin hålla sig i konfliktens kärna, utan att riskera att bli världsfrånvänd?

MÅNGFALD OCH FEST

EN EKOFILOSOFISK LÄSNING AV MIKHAIL BAKHTIN

MIKAEL JEDHAMRE

Karneval är kaos, kostymer och kärlek. Och kropp, skit, sex, kroppsvätskor, galenskap och groteskhet – i alla fall om du läser Bakhtins tolkning av fenomenet. Det är mångfald och fest. Och vi behöver karnevalen för att bli fullt ut mänskliga.

Jag förälskade mig i karneval när jag var 16 och bodde i Schweiz. Det var 72 timmar med kaos, kostymer och kärlek. Fasnacht, eller karneval, för er som inte vet det, är på allvar i Schweiz och många ställen i Europa. Det är inte bara fest, skratt, glädje och alkohol (även om det är mycket av det också), det är lika mycket folkteater, burlesk, cirkus och motståndsrörelse.

Det var första gången jag var berusad på riktigt, vi prövade lite av varje de dagarna, som alla andra, åt och sov väldigt lite – det var lite av en transcendental upplevelse, eller kanske det motsatta. Vi upplevde att vi uppnådde ett lägre medvetandetillstånd än vanligtvis. Vi klädde ut oss i fula och groteska kostymer (det var poänget, vi skulle inte vara vackra), smörjde smink i hela ansiktet, vi dansade som galningar, klädde av oss nakna och simmade i fontäner varje morgon och började om igen när solen gick upp.

På Fasnacht i Basel förälskade jag mig också för första gången i en person av samma kön, och insåg alltså ungefär samtidigt att jag var queer. (Jag tror inte det var en tillfällighet.) Jag var också med på min första Pride-parad i Luzern, och älskade det nästan lika mycket som Fasnacht.

Men det var inte förrän jag läste Mikhail Bakhtin, när jag bodde i Ryssland för ett par år sedan, som jag förstod varför jag älskade det så mycket. Han skrev om medeltidens karneval- och skrattkultur på ett sätt som verkligen var meningsfullt för mig. Vi ska komma tillbaks till vad han skrev om, men poänget är att jag förstod vad han menade, för jag hade upplevd det själv.

Ekofilosofi och mångfald

I ekofilosofin har vi sysslat en hel del med mångfald, på vårt eget sätt. Vi har t. ex. ställt frågan varför vi tänker att biologisk och ekologisk mångfald är viktigare än kulturell mångfald.

Vi har ju också en riktig ”mångfaldsfilosof” i ekofilosofin, i Sigmund Kvaløy, som skrev en bok i sin tid som heter ”Mångfald och tid”. Han ser mångfald som det mest grundläggande i världen, det som är levande och livgivande. Ett exempel för Kvaløy på ett mångfaldssamhälle är det lokala självbärande samhället. (*Han skiljer på självförsörjande och självbärande*. Vi skulle också kunna kalla det för resiliens.) I det lokala samhället måste du leva med och ha god kännskap till de nära omgivningarna, och kunna ”svara an” på alla små och stora situationer som uppstår. Det här föregår, enligt Kvaløy, i en dialektisk process som bygger på konflikt. En situation (”konflikt”) uppstår och jag måste ha lärt temat (som en jazzmusiker, när denne ska börja spela), eller ha lokal kännedom, för att kunna improvisera i mitt svarande an på den. Här ser vi kanske tydligast skillnaden mellan t. ex. Arne Næss´ ekosofi, som präglas av harmoni, balans och jämvikt och Sigmund Kvaløys ekofilosofi, som har som sin grund konflikt, dialektik och process.

Kvaløy talar också om komplexitet och komplikation som två dikotomiska motsättningar, två sätt att gestalta en kultur och samhälle. Komplikation är det vi lever i nu, men en centralstyrd, hierarkisk struktur, ett ”pyramidsamhälle”, som bygger på avstånd, oföränderlighet, rationalitet och individualism, ”inrutning” och förutsägbarhet. Ett samhälle som bygger på att vi alla sitter på vår tuva och lever våra liv, avskilda från varandra och resten av världen. Det här är enfald. Komplexitet är ett lokalt, nära, levande och föränderligt samhälle, som bygger på spontanitet, kreativitet och gemenskap. Det är ett levandegörande samhälle. Det här är mångfald. Kvaløy talar också om att vi människor är mångfald, och vikten av personlig mångfald. Han kallar det mångfaldsmänniskan. Och han talar om mångfaldens frihetsaspekt. Där det finns mångfald finns frihet, och mångfalden i sig själv är frigörande.

Karneval som säkerhetsventil

Här kan vi se tydliga likheter med Bakhtin och karnevaltänkandet. För det här är också tanken med karnevalen, som just firar det lokala, spontana, levande och nära. Sättet det gör det på är att utmana makten, att vända allt och alla regler och hierarkier på huvudet i tre dagar och låta människor utforska ”de förbjudna” sidorna vid sig själv. Bakhtin skriver om karnevalkulturen i medeltidens Europa, eller skrattets kultur, som han kallar det. Han använder Rabelais´ romaner som bakgrund för att förstå den här kulturen, som han menar vi har glömt i vår upplysta modernitet.

Han skriver att karnevaler i medeltiden var en ”säkerhetsventil” mot de hierarkiska strukturer som var på plats i den tiden. En spark och käftsmäll mot makten. Och det förbjudna. Det förbjudna i medeltidens Europa var allt som sågs som motsatsen till det gudomliga – bl. a. det kroppsliga, det folkliga och det profana. Hycklandet, skrattet och skämtet. Det burleska, det fula, det groteska. Antikrist var folksång, dans, sex och det orena. Det var fylla, svett, kön och kroppsvätskor. Det var att sudda ut gränslinjer, dårskap och förvirring. Det var narren och den heliga dåren. Det var jämlikhet, det lekfulla, det oförutsägbara. Det var frihet och närhet. Deltagande och jämlikhet. Komplexitet. Och samtidigt är det ju en lek, för du visste ju att efter karnevalen kom fastan, och allt gick tillbaks till det vanliga. Det var alltså inte på riktigt.

Och det insåg också jag, när jag vaknade upp dagen efter karnevalsfirandet i Basel. För vad skulle jag göra nu? Hur skulle jag förhålla mig och gå tillbaks till det ”vanliga livet” i Schweiz, när jag samtidigt kunde smaka karnevalen på hela kroppen?Jag tänker det är nåt sunt att känna på – och att folk lever ut så i karnevalstider. Det är en frihetslängtan, som i sig själv skriver med stora bokstäver att människor ser att det är nåt illavarslande med sättet vi lever på – för annars skulle vi ju inte behöva den här säkerhetsventilen.

Och jag tänker på en annan tanke hos Sigmund Kvaløy, som han kallar skenkomplexitet, eller ”tivolisamhället”. Han skriver att istället för att leva i äkta komplexitet lurar vi oss själva, t. ex. när vi turistar, tar droger eller helt enkelt går på tivoli. Vi kopierar komplexitetens yttre form, men behåller de komplicerade inre strukturerna, vi ”plåstrar om” våra sår och tröstar oss med det som är skenkomplext när vi inte kan få uppleva ”the real thing”. För vi människor vill, till syvende och sist, leva i det komplexa, eller vi vill vara i kontakt med det ”levande” i livet.

Inre och yttre mångfald

Så vad slags mångfald är det då vi talar om här? Vi måste inte låta oss luras till att tänka på mångfald som relativism, att alla situationer, tankar och idéer är lika goda. Här handlar det snarare om att kultivera en inre mångfald, som på sätt och vis kan spegla den yttre – eller förvandla den. För att kunna leva i en mångfaldig världen måste vi bli mångfald, och då måste vi ha upplevelser som är mångfaldiga, som vi kan omvandla till handling i vårt möte med den.

Ett sätt att göra det här är att leva med, och hålla fast i, motsägelser här i världen. När vi har en upplevelse av motsägelser, som inte är möjliga att harmoniera (tänk våg- och partikeldualitet, eller ett porträtt som stirrar på två personer samtidigt, i olika delar av rummet), så kan vi erfara yttre mångfald, som (om vi tar impulsen och vidareutvecklar den) kan leda till att vårt sätt att leva i världen blir mer dynamiskt och dialektiskt. Spontanitet i handling, och att ”svara an” på situationer, kommer inte av sig själv men måste kultiveras som en kulturhandling.

När vi diskuterar mångfald tänker vi ofta på dess yttre aspekter, och kritiker till mångfaldsbegreppet säger ofta: ”Vi vill inte ha mångfald på riktigt. Vill vi verkligen ha rasister och nazister i vårt samhälle, säga att de är en del av dess mångfald, och att det är nåt positivt?” Men kanske är inte det bästa sättet att se på mångfald. Kanske är det den *inre mångfalden* som har den största radikala potentialen? Den som verkligen kan få oss att se världen på nya sätt, och oss i den. Mångfaldsmänniskan, t. ex. Min upplevelse av karneval var lite på det sättet. Visst, vi hade de yttre kännetecknen (masker, kostymer) och vi deltog i de yttre festligheterna, men det var de inre transformationerna som var de viktigaste – den transcendentala upplevelsen, eller att jag förälskade mig i en av samma kön (inte ”tillåtet” i det konservativa, katolska Schweiz). Att jag bar en mask i karnevalen – en yttre mask – tillät mig för en stund att glömma mitt ”jag”, att jag är ett subjekt som ska vara på, eller uppleva/reagera/tänka på, saker på vissa sätt, och fick mig istället att öppna upp för möjligheten att vara en annan, eller flera andra – för i den stunden hade jag upplevelsen av att de var oändliga. Jag kunde vara vem jag vill.

Vi skulle också kunna kalla dessa *transdimensionella* aspekter av karneval (och mångfald). Och det är kanske de som är de allra viktigaste. Frågan är kanske om det här är mångfaldens – och festens – mest revolutionära potential?

Arkeosofi?

Pontus Örtendahl

Mina reflexioner över kunskapens kulturella slagsidor fick oväntat bränsle då jag för många år sedan besökte British Museum. Då jag med stora förväntningar besökte avdelningen för egyptisk kultur hemsöktes jag plötsligt av en antiupplevelse. I det rum som var kärnan i museets egyptiska samlingar fann jag mig omgiven ett stort antal mumier, alla uppställda längs väggarna så att det kändes som om de betraktade mig, nej, snarare anklagade mig. Här, där det som var som heligast, det som skulle bevaras för evigt, dolt för människor på vägen till gudomen, var uppfläkt för konsumtion måste man vara så långt från kärnan i forntida egyptisk kultur som man kan komma.

Det slog mig att British Museum inte var ett museum över främmande kulturer utan över vår egen. Över vår konsumtion av det i andra kulturer som i vår kulturs kunskaps- och estetiksyn kändes spännande och tilltalande.

Över vår koloniala rovdrift som vi utan genans vill visa upp. Är detta kunskap? Kan kunskap frikopplas från moral? Väl ute i staden igen vittnade Cleopatra´s Needle vid Themsens strand om denna kunskapsuppfattning. Jag rös.

Många år senare kom jag genom ett sällsamt sammanträffande i samband med besök i en skog i södra Uralbergen, där biodling bedrevs enligt urgamla metoder. Jag fick frågan om jag ville besöka en grotta med urgamla målningar. Så fick jag komma in i Shulgantash, med en mängder av målningar som var minst 15 000 år gamla. Vi klev in på de leriga gångarna tillsammans med en person som på något sätt mot måttlig betalning snabbt skaffat fram nycklarna till järngrindarna och låst upp. Snart lyste hans strålkastare upp en målning av ett djur, kanske en häst, som till för kanske femtio år sedan inte någon sett på mer än 10 000 år. Nu läser jag att målningarna som bevarats så länge börjat förstöras.

Det började redan 1976 när ”a prominent archeologist” rengjorde flera målningar. För vilka var dessa målningar avsedda? Många menar att de var delar av viktiga riter som kopplade de dåtida människorna till andra existenser. Jag ryser och tänker att de antagligen var delar av mänsklig kultur då kunskap, religion och moral inte uppfunnits som separata verklighetsuppdelare. När jag kom ut ur grottan var ljuset inte längre lika ljust.

Inne i Maes Howe på Orkney frågar jag guiden, en äldre vänlig man från trakten, hur det känns att föra in och ut turistgrupper i en gravkammare dit ljuset bara skulle nå en gång om året. Eftersom han tycks ha hört den icke anklagande tonen såg han bara på mig med en min som sa allt; vi hade något gemensamt som vi båda bröt mot. Inte långt därifrån kunde man för en avgift i en montörsvagn liggande på rygg dras in i en gravkammare där de uppsatta klanmedlemmarna var och en i små nischer blivit begravda tillsammans med varsin havsörn, deras ”totem”. Familjen som ägde gravkammaren hade byggt ett privat museum som de tyckets leva av. Utanför hade till skillnad från underklantiden alla havsörnar för länge sedan utrotats. Är det så att vi nu förfasar oss över kulturer som fångade en havsörn för varje stormanna-begravning men samtidigt har vi begravt hela identitestanken mellan människan och örnen?

På Irland besöker vi den väldiga gånggriften Newgrange, landets mest berömda fornminne och mycket äldre än pyramiderna och Stonehenge. Men något känns konstigt då vi närmar oss den väldiga högen. Allt är så helt och perfekt, som om den var gjord igår. Svaret som vi så småningom uppdagar är att man ”bättrat” på den. Blir väl ett bättre turistmål då. Fake memories? På stort avstånd ser vi en annan gånggrift på en kulle. Vi blir varnade : den är i ”dåligt skick”. På vägen därifrån bestämmer sig några för att undersöka hur tillrättaläggandet av fornminnen för ”besöksindustrin” går till och varför…

På TV ser vi ett program om den minoiska kulturen och utgrävningarna av Knossos. Får veta att Evans ”förbättrat” lämningarna med betong och att hela idén om en minoisk kultur är en konstruktion av honom. Plötsligt minns jag rummet på British museum som gränsade till de egyptiska samlingarna: ett rum fyllt av enbart av krukor av samma slag från den ”minoiska” kulturen. Gjordes inget annat än krukor? Konstrueras kulturer av museer?

En annan dag läser jag att stora (största) delen av de monument som nu förstörts i Irak och Syrien är sentida rekonstruktioner och alltså kan byggas upp igen på samma sätt. Eller är det först nu som det blir avslöjat att de är rekonstruktioner? Kanske får de oss att på ett nytt sätt tänka över hur vi skall ”rädda” dessa minnen. Och till vad skall de räddas. Kanske är det de minner om skall räddas?

Det ligger något ödesdigert i att vår kultur på bara några få århundraden (i huvudsak från 1800-talets mitt) grävt fram och blottat byggnadsverk, ting och målningar som varit bevarade i jord och i förseglade eller bortglömda grottor i tusenden av år. Altamira och Lascaux är två bland mängder av forntidens heliga tempel som snabbt höll på att helt förstöras av arkeologer och turister. British Museum, liksom mängder av andra museer, förvarar hundratusentals föremål i samlingar som de inte har råd (och ofta heller inte tekniker) att konservera. Tror någon att vår tids museer eller arkeologiska expertis kommer att kunna bevara de blottade byggnadsverken och tingen för ytterligare 20 000 år eller miljoner? Har vi stulit fornminnena av framtiden?

Eller är det som sker ett uttryck för att vi som en slutpunkt av vår tolkning av kunskapssökande utöver naturen också slutligen konsumerar hela mänsklighetens kulturarv?

Kanske vi skulle böja våra huvuden och återföra allt till dess ursprung. Lägga tjocka lager av jord över våra förfäders heliga ting och försegla deras grottempel.

Är arkeologi ett vetenskaps-, kunskaps- eller moralområde? Behövs en arkeosofi?

Från Klarälven till Whanganui

Hans Kvarnström

Ett nästan livslångt möte har för mig varit min bekantskap och mitt liv med Klarälven. Jag är född och uppvuxen i Klarälvsdalen. Och nu lever jag sedan flera år i deltat där hon rinner ut i Vänern.

Jag brukar säga att både mitt nervsystem och blodomlopp är en del av älvens flöde. Svårt att säga hur det har påverkat mig. Detta ständigt föränderliga rinnande och samtidigt alltid samma närvaro. Älven är inte bara vatten men mest. Så är också jag. Älven förändrar sitt lopp, så också jag. Och båda gör vi så i våra sammanhang som både är begränsande och befriande. Vi är båda temata med variationer. Vilket också påverkat min syn på möten: strömmar som möts, virvlar som bildas, solglitter i rinnande vatten, yta och oväntade djup……

Möjligen är det detta urmöte med en älv som gör att jag väljer att berätta om de möten jag nu gör. Och jag väljer några som ägt rum i eko(filo)sofiska sammanhang.

Den gamla kvinnan stod stilla och skådade ut över floden med ett träds självklarhet rotad i sig själv och det större själv vi kallar landskapet, naturen. Hon bodde i en liten by nära ett av tillflödena till Volga. Det var ett kort möte som sa något om plats och kontemplation. Vi pratade inte. Vi (bara) var där tillsammans ett ögonblick, en stund: björkarna, det rinnande vattnet, himlen, kropparna, ståendet. Ja, allt som bygger ett ögonblick fanns där. Där kände jag igen något. Där förstod jag något. I likheternas olikhet, i olikheternas likhet. (*En kuriositet kommer här. När jag på ett seminarium vi hade efter resan försökte gestalta något av detta fick jag så småningom höra att någon tolkade det som att jag ”kom ut” där. Jag undrar vad jag kom ut som. Transvestit? Människa? Älv? Också sådana stunder är möten som både kan leda till förstånd och missförstånd.)*

Detta hände sig på en resa som gick till Mari El en delrepublik av Ryssland. Bl. a. for vi dit för att det där finns en stark levande ursprungskultur och religiositet. Mötet med Erik en ung man som arbetade på regeringsnivå med kultur kom också att påverka mig djupt men här var det när han yttrade dessa ord: ”vad kristendomen inte lyckades med på 1000 år, vad sovjetmakten inte lyckades med på 70 år, det lyckades den fria globala marknaden med på 10 år”. Och vad den enligt honom lyckades med var att erodera den traditionella kulturen. En klarare analys får en leta efter. Denna representant för en uråldrig tradition hjälpte mig att sätta fokus på att det faktiskt är en ideologi, som låtsas att den inte är en ideologi, som vi alla globalt lever under och som troligen styr våra liv mer än vad vi tror.

När jag möter människor som inte är män eller kristna, bara för att nämna två försök till definitioner som kan gälla för mig, uppstår det ibland komplikationer som jag verkligen förstår. Att vara man bland kvinnor som blivit förtryckta eller misshandlade av män kan göra möten mer komplexa och ibland även komplicerade för båda parter. Däremot är jag ju man hur jag än vänder och vrider på det. Möjligen har det faktum att jag är bög underlättat dessa möten. För då är en ju inte en vanlig/riktig man!? Samma gäller om en är kristen. Att vara kristen i ekofilosofiska kretsar smäller ju inte särskilt högt eftersom det ju enligt många sådana är vi kristna som har ställt till det. Om en då dessutom råkar vara rätt så vettig, som ju ekofilosofer ser sig själva, så kan en få höra att en inte är kristen på riktigt eller att en måste försvara sig för allt dåligt som hänt i kristendomens namn.En dag skulle vi åka buss till ett ryskt-ortodoxt kloster. Vår minibuss gick sönder så vi fick ta en vanlig buss som också den gick sönder i en liten by. Det där var så anmärkningsvärt att jag hörde ur gruppen någon som på skämt eller allvar sa att det kanske var en hälsning från ursprungsandarna att vi borde ägna oss mer åt dem än åt kristna yttringar. För mig gav de två kraschade bussmotorerna mig oväntat ännu ett omvälvande möte. Jag drog mig undan lite längre in mot byn och kom till en pytteliten träkyrka som var halvt raserad och såg övergiven ut. Ur detta ruckel hördes fantastisk sång.

Häpen smög jag mig närmare och sången och recitationerna blev starkare. Det var så vackert att min blyghet försvann så jag klev förbi ett trasig trappsteg och öppnade en gnisslande dörr och därinne pågick en liturgi. Det fanns nästan inte utrymme för de 5 vuxna och 2 barn som var där. Rökelsen gjorde luften lite disig så att solens strålar avslöjade dansande gyllene dammkorn i rummet. Församlingen verkade vara fattig för de hade bara en riktig ikon, Kristus Pantokrator, alla andra var kopierade och uppsatta med häftstift. Jag klev in, människorna log och avbröt inte den gudomliga liturgin. När den led mot sitt slut blev vi välsignade av vattnet som skvättes ut över oss med hjälp av en petflaska som klippts upp så att den nästan fått fransar. Välsignat vatten i riklig mängd som funnits på planeten länge, som finns i oss, som finns i alla de floder som lever med oss här på jorden. Det mötet bär jag med mig som en äkta ikon i mitt inre: vi alla möter Verkligheten och försöker skapa mening och sammanhang av det mötet.

Floden Whanganui slingrar sig fram genom ett landskap på Aotearoa, Nya Zealand. Från år 2017 betraktas den som en juridisk person främst på grund av dess centrala roll för många maorier. Vi välkomnades till en boplats, marae, som låg vid stranden nära floden. Där mötte jag ett litet barn, en flicka som inte var normalstörd som de flesta av oss andra verkade vara. Hon uppmärksammade mig på röken som ringlade sig upp mot himlen förbi de höga träden. Hon pekade på Whanganui som ringlar sig ner mot havet. Hon pekade mot sig själv som förhoppningsvis fortfarande både rörs och rör sig fram i livet. Hon pekade mot mig och jag både begrep något och blev gripen. Där förstod jag något i likheternas olikhet och olikheternas likhet.

Se där, några möten, som på ett annat sätt, också äger rum här på Sydvästra Kronoparkens Hyreshusområde i Karlstad, där jag bor. Bara en är öppen för ens egen begränsning står mötena i en vacker kö och väntar på oss!

Därför vill jag sluta med de ord som många tal och anföranden slutar med hos maorierna: he aha te mea nui o te ao, he tangata he tangata he tangata. Vad är det viktigaste här i världen? Folket! Folket! Folket!

INTELLIGENS OCH KLIMATKRIS

HELENE WIBERG

Ett sätt att få syn på den information som inte når vårt medvetande är se på våra omedvetna förmågor säger Howard Gardner[1]. I min bok, "Mångfald eller enfald", skrev jag bl. a. om hans teori om människans sju intelligenser. Han lade senare till en åttonde intelligens.

Följande text är ett något förkortat utdrag av ett kapitel ur boken.

De sju intelligenserna

Ordet intelligens används vanligen för en påtaglig mätbar företeelse. Men det är osäkert om det finns ett fenomen som intelligens. Gardner definierar intelligens som "förmågan att lösa problem eller framställa produkter som värderas högt i ett eller flera kulturella sammanhang. Definitionen säger inte något om själva källorna till förmågan eller om hur man lämpligen gör för att testa den."

Han säger också att människor har speciella intelligenser som beror av det informationsinnehåll som finns i världen omkring dem såväl numerisk som spatial som information om andra människor.

De sju intelligenserna är:

1.Lingvistisk intelligens – ordsmart

2.Logisk-matematisk intelligens – siffer -resonemang - smart

3.Spatial intelligens - bildsmart

4.Kroppslig – kinestetisk intelligens - kroppssmart

5.Musikalisk intelligens - musiksmart

6.Interpersonell intelligens – människosmart

7.Intrapersonell intelligens – självsmart

Dessa olika typer av intelligens ger en mycket bredare bild av mänsklig förmåga än den standardiserade IQ-testen. För att illustrera de olika intelligenserna och hur de spelat olika roll i olika tidsperioder och under olika förhållanden har han använt tre olika exempel.

Dels en unga Pulawatpojke[2] som lär sig navigation, dels en iransk koranskole-elev med gott minne och sedan en ung parisiska som komponerar musik på dator.Dessa representerar tre former för inlärning: 1) förvärv av specialistkunskaper i skriftlösa kulturer, 2) alfabetisering i traditionella religiösa skolar och 3) inlärning av vetenskapliga grundprinciper i moderna sekulariserade skolor.

För att kunna lära sig att navigera var Pulawatpojken tvungen att lära sig en mängd fakta om öar och stjärnor och hur de förhöll sig till varandra sedda från olika platser. Den kunskapen vilar på en*lingvistisk*intelligens. Därtill måste pojken lära sig segla, öva praktiska kunskaper som att hålla reda på avstånd, tolka vågornas utseende, kunna spå väder, överleva på havet och använda stjärnorna för att hålla kursen. För detta måste han ha välutvecklade sensoriska funktioner och praktiskt kunna utnyttja sin *spatiala* och *kroppslig – kinestetiska* intelligens. Allt detta får han lära sig i sin hemmiljö av människor i sin omgivning. Han måste också ha en *inter-personell* begåvning eftersom äldre instruktörer var viktiga för inlärningen.

Den iranske pojken som började i koranskolan skulle inhämta ett mycket mindre konkret kunskapsstoff i en miljö som låg långt från hans dagliga tillvaro. Han sattes i skola och uppgiften var att lära sig koranen utantill och att skriva av den på ett språk som inte var detsamma som det han talade till vardags.

Den arabiska som Koranen är skriven på är långt från det vardagliga språket. Han måste mer aktivt än Pulawatpojken använda sin *lingvistiska*i ntelligens för utantillärandet och för att lära sig arabiskan. Han behövde även i likhet med denna sin *inter-personella* begåvning efter som samspelet med läraren var viktigt.

Den unga parisiskan som komponerar musik med hjälp av en dator har en helt annan situation. Hon kan ha tillägnat sig både sina kunskaper om musik och sin förmåga att arbeta med datorn i *inter-personella* sammanhang. Men sedan kan hon arbeta självständigt. Hon planerar ensam sina verk och vad hon vill göra. Det kräver en stark jaguppfattning, *intrapersonell intelligens*, och hon måste använda sin *logisk-matematiska* och *musikaliska* begåvning.

För sitt arbete med datorn måste hon använda sin *lingvistiska* intelligens men till skillnad från pojkarna behöver hon inte lära sig något utantill.

---

[1]Howard Gardner, född 11 juli 1943 i Scranton, Pennsylvania, är en amerikansk pedagog och utvecklingspsykolog. Han är känd för att ha lanserat teorin om multipel intelligens.

[2]Pulawatöarna i den mikronesiska Karolinerarkipelagen

Vi ser att ungdomarna lärt sig sina färdigheter genom att utnyttja olika kombinationer av intelligenser. De kan naturligtvis vid sidan av sina uppgifter utveckla även andra intelligenser.

Man kan se utvecklingen från navigatör till koranskole-elev till dataprogrammerare som framåtskridande, vad vi brukar kalla utveckling, men man kan också se det som avveckling av förmågor, där den spatialt-kroppsliga förmågan först blir oviktig och sedan den språkliga förmågan som utantill-lärande. Till sist blir även att den interpersonella förmågan mindre viktig. Detta är ett tydligt exempel på hur utvecklingen har lett till avveckling.

Den åttonde intelligensen

Vi riskerar också att mista vad Howard Gardner kallade ”den åttonde intelligensen”, den*naturalistiska intelligensen –natursmart*, som är intelligensen i naturen, den som finns när den behövs. När vi tillbringar allt mer tid inomhus använder vi våra sinnen allt mindre. I naturen är intrycken mångfaldiga. Vi känner dofter och smaker, vi lyssnar och ser, vi känner vinden och luftens temperatur. När vi är inomhus är förhållandena konstanta och de ljud vi hör är elektroniskt framställda och våra synintryck kommer mestadels via en skärm. Våra inomhusliv blir förkrympta när vi förlorar så många dimensioner. Men alla har den här förmågan som utvecklades för att hantera naturens alla delar men som nu har övergått till att användas på av människan tillverkade objekt. Vi är bra på att skilja på olika bilmärken, klädmärken och alla andra varumärken medan våra förfäder behövde den här förmågan för att känna igen köttätande djur, giftiga ormar och ätliga växter.

Genom att vistas i naturen kan vi använda vår ”åttonde intelligens” och låta naturen fängsla oss så att vi känner en samhörighet som går utöver vad som kan sägas med ord. Naturens tysta visdom missleder oss inte så som stadslandskapen kan göra med annonstavlor och budskap överallt.

När vi nu ersätter de mångskiftande sinnesintrycken med kommunikation genom ”sociala medier” blir det aldrig helt tillfredsställande eftersom det bara aktiverar synsinnet och de lingvistiska och spatiala intelligenserna. Det försöker vi kompensera genom att öka mängden och intensiteten av kommunikation, information och underhållning.

Äventyren och de fysiska strapatserna i naturen ersätts av allt våldsammare dataspel, men hur farliga och dramatiska spelen än blir aktiverar de fortfarande bara syn och hörsel. Man har ingen användning av sin kroppsligt – kinestetiska eller sin interpersonella intelligens. De fysiska aspekterna av ett verkligt äventyr, att tillsammans med sina vänner känna glädjen över att kunna vandra i en skog, klättra över ett berg, vada över en flod, att känna hunger, muskelvärk, kylan i nordanvinden och värmen från en eld, den otäcka lukten ur drakens grotta, det går man miste om. Men när vi inte längre har användning för alla våra sinnen och förmågor blir vi allt mer endimensionella. Vi blir allt mer oemottagliga och omedvetna om en mängd information som vi förut kunde hantera. Vårt medvetandes bandbredd smalnar och vi kommer på många sätt allt längre från naturen vilket påverkar våra möjligheter att förstå hoten mot den.

Tankarna om den naturalistiska intelligensen har utvecklats vidare och i början av 1990-talet lanserade O.E. Wilson [1] biofilia-teorin.

Biofilia-teorin

Biofiliateorin går ut på att människor har en medfödd samhörighet med naturen. Den har utvecklats under människans historia för att den gynnat vår överlevnad. Åratal av undersökningar har visat hur starkt och positivt människor svarar på öppna, gröna landskap skuggade av träd, ängar, vatten, vindlande stigar och öppna vyer. Wilson kallar den här medfödda förmågan att anknyta till andra former av liv för*biofilia***.** Det finns inga formella vetenskapliga bevis för den här förmågan men den biofiliska tendensen anses inte desto mindre vara klart bevisad i det dagliga livet och så spridd att den förtjänar att uppmärksammas. Ett förhållande som ofta noteras i den antropologiska litteraturen är att den förekommer som repetitiva mönster i kulturer i de flesta samhällen. Dessa mönster tycks vara en del av hur vår hjärna är programmerad och utmärks av att vi snabbt och tydligt lär oss vissa saker om olika typer av växter och djur.

---

[1]Edward Osborne Wilson, ofta kallad E. O. Wilson, född 1929, är en amerikansk biolog.. Wilson har huvudsakligen varit verksam vid Harvard University som professor.

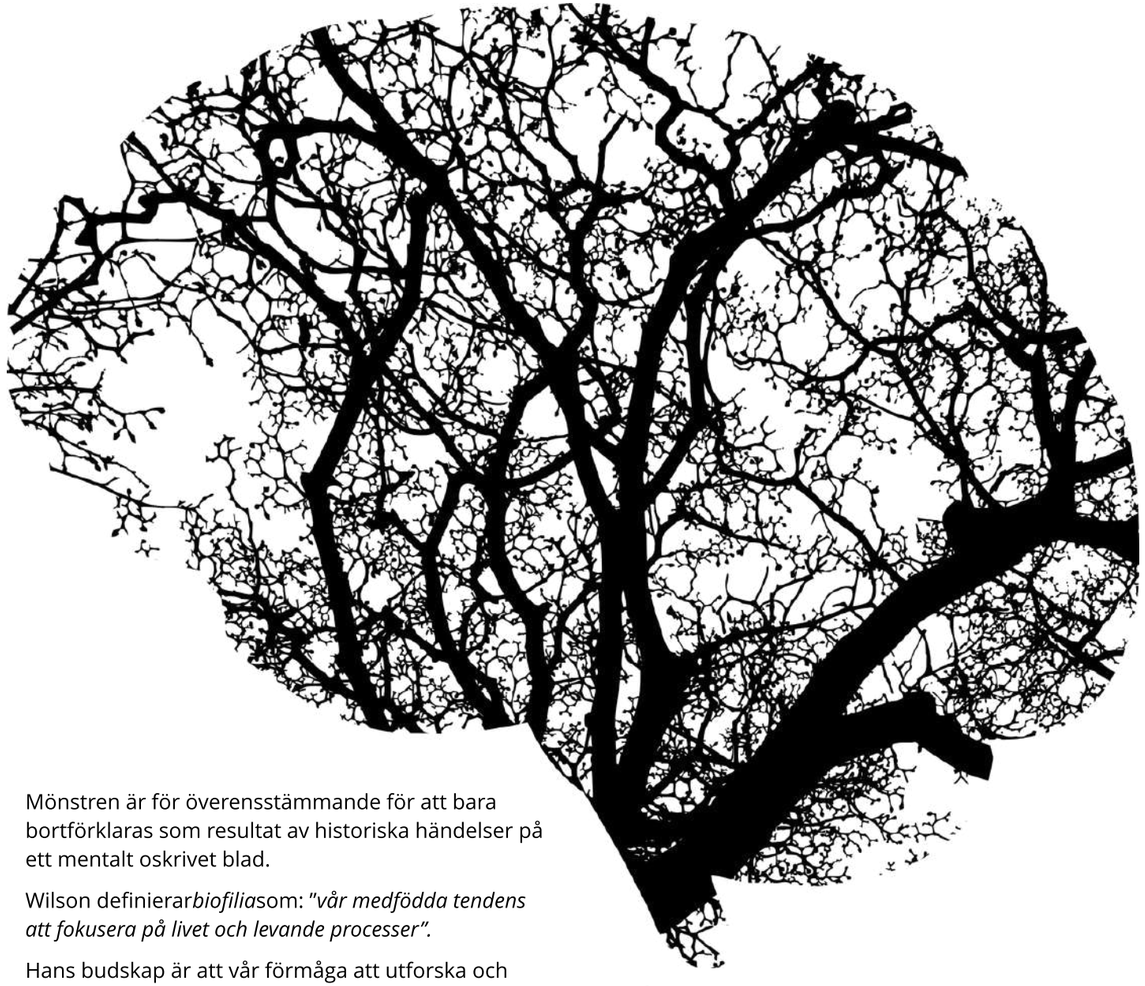

Mönstren är för överensstämmande för att bara bortförklaras som resultat av historiska händelser på ett mentalt oskrivet blad.

Wilson definierar*biofilia*som: *”vår medfödda tendens att fokusera på livet och levande processer”.*

Hans budskap är att vår förmåga att utforska och känna samhörighet med livet är en djup och komplicerad process i vår mentala utveckling som fortfarande är undervärderad i filosofi och religion,*trots att vår existens är beroende av denna förmåga, vår ande är vävd av den, hoppet vilar på dess möjligheter.*

Den mänskliga naturen fascineras av allt liv, inte på grund av att vi är så överlägsna andra levande varelser utan för att kunskapen förhöjer själva begreppet liv.

Den mångfaldiga människan – Sigmund Kvalöy

Allt detta visar att människan är en komplex varelse som utvecklats för att hantera en komplex tillvaro. En varelse som har många olika sidor, många olika förmågor och intelligenser och som är nära förbunden med naturen. Med ett medvetande, skilt från andras, men påverkat av andra genom känslor, erfarenheter, samvaro, samtal, sånger och berättelser. En människa som kan anpassa sig och smälta in i olika sammanhang och använda olika delar av sin personlighet och sina förmågor i olika situationer. Sigmund Kvalöy kallar detta den mångfaldiga människan. Han exemplifierar det med att berätta om sin egen upplevse av att ha tre olika ”personligheter” eller sidor av sin personlighet som avspeglar de tre miljöer där han växt upp och arbetat.

Allteftersom han förflyttar sig mellan miljöerna blir olika delar av personligheten olika framträdande. Trots att han levt i en enhetlig nationell miljö som den norska finns en löst sammansatt mångfald av olika eko-sociala karaktärsprocesser. Han säger att om en enhetlig människa skall byggas måste hennes uppväxt och vidareutveckling ske strängt socialt och geografiskt lokaliserat. Även där skulle det vara svårt om det är så att alla människor har en stark tendens till flerhet.

I tidigare nordiska samhällen fanns många möjligheter till mångfaldsutveckling. Samma människa kunde under årets lopp vara bonde, jägare och fiskare. Hos naturfolken är det också nödvändigt att ha många olika förmågor under olika förhållanden. Hans studier av sherpakulturen i Nepal syntes ge en bekräftelse av att en utvecklad personlighetsmångfald och omställningsstyrka har ett samband. Det kan kanske visa sig att mänsklighetens mest komplexa och livdugliga kulturer tillhör dem som inte har efterlämnat några spår varken i form av byggnadsverk eller av förändringar i naturen. En avancerad kultur är alltså en som mobiliserar en maximal mångfald till skapande insats, inklusive den mångfald som varje människoindivid kan bygga hos sig själv om den får möjlighet. Han föreställer sig människosinnet som ett minisamhälle av olika delpersonligheter, knutna till en bestämd kropp. Det välintegrerade skapande människosinnet motsvarar ett demokratiskt samhälle. De olika delpersonligheterna bidrar med var sina egenskaper och

den enskilda mångfaldsmänniskan är identifierbar på samma sätt som ett samhälle kan ha karakteristiska nationella och kulturella särdrag.

Kvalöys uppfattning är att personmångfalden kan utvecklas som något byggande och livsstyrkande och att människan kan öva upp sig till att använda den medvetet i den riktningen. Det ger en positiv bild av människans framtidsutsikter men frågan är hur hennes förmågor kommer till sin rätt i ett samhälle som i allt högre grad präglas av den skenande tekniska utvecklingen.

Jag tycker att detta är intressant för att förstå både samhällsutvecklingen, digitaliseringen och vårt sätt att hantera – eller inte hantera- klimatkrisen. Det väcker en mängd frågor.

Vilka intelligenser är viktiga i dagens samhälle?

Vilka har vi inte användning för eller hindras vi från att använda?

Vad har det för följder för vår förståelse och vårt handlande?

Vad har vi för ansvar för beslut vi tvingas fatta utan att få använda alla intellegenser?

Har utvecklingen har lett till avveckling av förmågor?

Vad betyder det här för vår förmåga att tolka och förhindra klimatkrisen?

Vem av eleverna kan förstå den bäst?

Har vi utvecklats eller avvecklats?

En avancerad kultur är alltså en som mobiliserar en maximal mångfald till skapande insats säger Kvalöy. Kan vi skapa ett sådant hållbart samhälle?

Möter en gammeltall

Linda Ellegaard Nordström

Blir ännu mindre.
Mångfalden i tallen
Uppmuntrar, savar mångfalden i mig
Rinn ut! Bubbla över...

Kan jag skriva utan att exotifiera?
Översättningens problematik.
Samtidigt, ontologisk aning om att möten är möjliga
Vad oroar dej gammeltall?
Så mycket att oroa oss över tillsammans.
Likaså att glädjas åt.
Jag skrattade med en tall.
Vi omfamnade
Grät med varandra
Veta tillsammans
Nog är det starkare
Låt oss agera tillsammans
Bjuda motstånd
Göra samhällsomstörtande verksamhet
Genom fred och solidaritet
Låt oss mötas.

///

Stadigheten i tallen
Föreslår slå dej ned
Vilar huvudet mot den bärande stammen
Stillnar tillsammans
Mina fingertoppar
(möter)
Små livsrum i skrovliga pansarbarken
I barkskrevan – den lilla spiklaven
Uppepå stora barkflagan – sneda små riskornsöppningar – reliktbockens utgångshål

Jag är liten som en insekt, en liten spiklav
Under tallens vingar
Kronan
Jo ståtlig är den
Livsstarka, mångårsringsstarka knotiga grenar
Plats för ett havsörnsbo
Plats för ett människobo
Återkomma, bli hemma
Kramar stammen
Jag omfamnas
Vad du vet tallen!
Vad jag inte vet.
Vet att vi vill varandra
Vet att vårt vetande växer viljande varandra

Tiden blir en annan
Jag blir en annan.

Påstående: Kroppen är all kunskaps moder. All kunskap går genom kroppen. Det finns inget annat sätt. Kanske är vi bra på att glömma det, men alla våra upplevelser, all vår erfarenhet - och därmed all vår kunskap - är kroppsbaserad. Utan kropp är ingen kunskap möjlig på någon nivå (och kanske finns det oräkneliga). Kropp och medvetande är del av jorden, platsen, som är själva utgångspunkten för livets existens.

Enastående är vi
och ingen kan ta det ifrån oss
Vi ska gå ut på gatorna
ropa namnen på dem som gått här före oss
höjt sina röster, vågat sina liv
för att drömmarna
ska kunna leva, andas
på det sätt alla drömmar måste leva
i medvetandet hos dem som älskar

Påstående: All kunskap är till syvende och sist ett mysterium. Av vilket följer att kroppen - och hela världen - också är ett mysterium. All kunskap är därför ytterst bortom oss.

Påstående: Att vinna kunskap är att finna tillvaro. Att finna tillvaro är att finnas till.

Påstående: All kunskap är preliminär och ofullständig. Allt det som vi inte vet är dess hjärta, från vilket hela vår värld av kunskap utgår.

En gång i tiden kände vi till allt som var möjligt
Vi bär kunskapen om det
och om allt mellan högt och lågt
som håller hjärtat flygande och dykande
Hjärtat som galet och rött sjunger
(r-)evolutionen genom tid efter annan, bär den
som en vild fågel av sot och fukt och värme
inlindad i bröstkorgen
Mot nya dagar, nya sidensånger, sidogångar
och mot det sträva som kantar varje lärdomsväg

Hur långt skulle vi gå om vi var tillåtna att gå hur långt som helst? Hur långt skulle vi nå?

"EKOFILOSOFISKA ICKE-UPPFINNINGAR"

HOLOGRAFISKA MORMOR

PONTUS ÖRTENDAHL

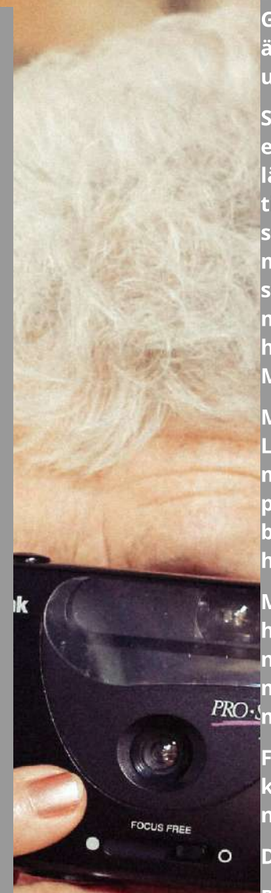

Det var en tid för länge sedan när mormor bodde hemma hos oss. Hon satt där i gungstolen och gjorde inte så mycket. Berättade ibland om när hon var liten och man fick hämta ved i vedboden när snön ven och smyga sig till utedasset och sitta på den iskalla träramen. Barnbarnen förstod att sådana sagor handlade om tider för mycket, mycket länge sedan. Och att mormor var mycket, mycket gammal. Men att hon skulle sitta där i gungstolen var lika självklart som att mamma, pappa och syskonen fanns därhemma. Att mormor ingick i och bidrog till vårt förståelserum.

Men tiden gick och pappa fick byta till ett bättre jobb och vi flyttade in i ett modernt, fint hus med centralvärme och duschkabin. Mamma fick också ett riktigt jobb i vården. Gungstol fanns det inte plats för, för där skulle tv:n stå.

Så mormor fick flytta till ett nybyggt hem för överblivna. Med eget rum utan plats för gungstol.

I början hälsade vi ofta på henne. Det var något vi saknade men kunde inte riktigt förstå vad. Gungstolen, sagorna… nej det var något som hade ändrats. Mormorsperspektivet började sakta upplösas i vårt förståelserum.

Sen fick pappa och mamma mycket bättre jobb, på en ort långt bort och vi fick hänga med och bo i lägenhet med hiss och som var perfekt anpassad till normalfamiljens icke-mormorsbehov. Vi barn skrev flera gånger om året små brev till mormor, men det blev allt svårare att veta vad vi skulle skriva och varför. Fast en gång om året åkte vi med vår fina bil och hälsade på mormor på hemmet. Vi var ofta där nästan en hel dag. Mormor blir så glad när vi kommer sa mamma.

Men vi blev äldre och allt blev stressigare. Livspuzzlet kallades det och vi hittade ingen mormorsbit som passade in. Ibland tänkte vi allt på mormor och om jularna brukade vi skicka blommor och chokladask, ringa var ingen idé för hon hörde så dåligt.

Mormor blev allt äldre och vi förstod vart det bar hän. Så är det. Men det var något som gnagde i oss någonstans. Mormorssyndromet? Hade vi spolat ut mormor med badvattnet? Vad var det som vi gjort med mormor och med oss?

Fanns det en liten gungstol i vårt bröst som vi inte kunde stoppa? Det gick inte att befria sig från något därinne.

DÅ kom jag på lösningen: Holografiska mormor!

Det var åttiotal och den nya tekniken lovade oss lösningar på inte bara materiella utan också sociala problem. På universiteten hade man kopplat ihop ämnena i block som skulle leda till viktiga roller i det nya samhället. En grupp ämnen som filosofi, historia och konstvetenskap blev över men man buntade ihop dem till en humanistlinje. Ingen visste egentligen vad de skulle göra i den nya världen. Utom jag: Holografiska mormor, en revolutionerande social uppfinning. Ett nytänkande som sammanförde kunskap från alla vetenskapsfält till en helhet.

Holografi är ju en teknik som skapar en bild, som upplevs som fyrdimensionell. Vårt nytänkande (jag samarbetade på den är tiden med ett japanskt tech-företag).

Vi räknade med att det skulle bli stor efterfrågan. Vår affärspartner trodde att man i Danderyd skulle beställa 3D-holografi i naturlig storlek medans det i Hagfors tv fick bli 17".

En avgörande del i vårt (patenterade) system, där holografitekniken bara är en del, var deltagandet från mormors närstående. Det är här humanistlinjen kommer in. Alla vi barn ombads ställa upp för mormor. Det gjorde vi med varierande entusiasm men humanisterna övertygade oss om hur viktig vår insats skulle bli för mormor. Vi varnades att det kunde bli ansträngande. En hel vecka (dvs. fem dygn) skulle vi ställa upp för mormor. Under hela denna tid filmades vi i 3D. Vi fick ligga, sitta, springa hoppa och röra oss på alla möjliga, märkliga sätt. Vi fick berätta om hela vårt liv och ge svar på de underligaste frågor som humanisterna ställde. Vi hann nästan inte sova. ALLT spelades in och bevarades i våra specialanpassade datorer. Det blev säkert hundra timmar inspelningar, som motsvarade enorma mängder data om oss. Nästa steg i vårt system var att med våra specialprogram analysera alla data och skapa en personprofil som motsvarade vår personlighet med utseende, rörelser, språk och talfärg och melodi etc. Men också en konstruktion av våra intressen och tankemönster – kort sagt, en pseudo-Pontus eller en nästan-kopia eller…

Vi hade hela tiden i minnet hur en bildskärm där man ersatt verklighetens oändliga komplexa bild med ett begränsat antal pixlar men ändå gett intryck av förmedling av ursprungsbilden.

Så varför inte överföra detta till den sociala sfären?

Det krävdes mycket datorkraft för att bearbeta allt detta på åttiotalet (nu är det lättare). Så det blev inte så billigt. Men vad vill vi inte göra för mormor? Och resultatet blev över förväntan. "Nu är Pontus här!" Mormor blir förvånad. Pontus har ju inte varit här på många år. Men glad blir hon. Men vad är det för apparat datasköterskan ställt in? Här skall du trycka på "P" – jag visar dig nu. Och så trycker hon på "P" och där sitter jag (?) framför henne, på stolen mittemot. "Hej mormor", säger jag med min oefterhärmliga (!) röst och vi börjar ett samtal.

Mormor frågar och frågar och jag svarar precis som jag skulle ha svarat om jag suttit där, som jag ju gör.

Har du bråttom, frågar mormor. Inte det minsta, vi kan prata hur länge som helst men du kan vila dig när du blir trött så kan vi fortsätta sen. Mormor tycker det hela är fantastiskt, så roligt att verkligen få rå om och råsa om av barnbarnet.

Vår uppfinning har en rad andra egenskaper och fördelar som vi gärna vill framhålla. I den databas som styr varje profil har vi lagt till mycket som profilen själv glömt eller som den kanske inte alls har upplevt. Det gör att mormor kan få svar på många frågor som jag inte kunnat svara på om jag varit där. I de senaste versionerna ingår (mot tilläggsbetalning) en grundlig dataanalys av mormor (mycket diskret genomförd på hemmet) så att vi kan anpassa de personprofiler hon skall möta till hennes profil. Skulle det inträffa att data-Pontus inte kan svara på mormors fråga säger han tex "Oj, mormor vad trött jag blev, kan du inte berätta något om din ungdom?"

Konceptet "Holografisk mormor" bygger vi successivt ut. Sedan alla släktingar som kunnat övertalas (en del mot god ersättning) har fått sin profil skapad har vi övergått till att rekonstruera för mormor spännande personer. Som Johan, hennes sedan länge döde man. Det krävde mycket research för att få fram den profilen. Men vad glad mormor blev! När Johan levde (dvs. på det gammaldags viset) hann han aldrig prata med mig. Jag hade fullt upp med korna och vid spisen. Men nu! Vi kan samtala hur länge som helst. Och inte visste jag att Johan var så vänlig, jag minns inte det.

Här bör vi påpeka en annan tilläggsfunktion som kan fås. Med utgångspunkt i analysen av mormor har vi skapat en rad filter som gör att samtalen omedelbart ändras om de kommer in på något som kan göra mormor upprörd eller ledsen. Hemmets datasköterska får endagsutbildning av oss för att sköta denna och andra datasociala funktioner på rätt sätt.

Bland de viktigaste nya funktionerna som vi räknar med skall få en stormarknad är rekonstruktionen av kända personer. Vi har f.n. gjort data-holografiska versioner av bl. a. Jesus, Buddha, Stalin, Hitler och Mao men också av en rad skådespelare och politiker. Tyvärr har vi svårigheter med levande (?) personer som inte ger sitt tillstånd eller kräver för stor ersättning, men vi arbetar på det.

Mormor som ofta ville, men inte hann, gå till kyrkan har nu haft flera samtal och gemensam bön med Jesus. För henne blev det ett avgörande möte. Omvälvande. Jesus i mitt rum och han höjde handen och välsignade mig.

I rummet i andra ändan av korridoren har något annat oväntat skett. Gustav, som suttit passiv i många år med tom blick, har plötsligt fått nya livskrafter efter att ha träffat (?) Marilyn Monroe.

I en senare version, som förutsätter att socialförvaltningarna prioriterar mormor och satsar på flera sammankopplade data-holografienheter, kan man ordna gruppsamtal mellan mormor och andra. Häromdagen hade mormor ett samtal där både Dalai Lama, Tage Erlander (mormors favorit) och Evert Taube deltog; och mormor var i centrum!

Vi håller nu på att utveckla ett system som vi kallar "Fermoncolour supplement". Det medför att alla samtal kompletteras med färger och dofter, som ger en stark koppling till samtalens innehåll. Redan tidigare har ljud spelat viktig roll. När mormor samtalade sist med Johan satt de i sitt gamla kök, bland alla kända dofter och hörde spraket från just deras brasa i det särskilda sken som blev just där.

En svaghet har varit bristen på taktila upplevelser. Det håller vi på att åtgärda. Vi har försett de sista versionerna med lövtunna handskar och sockar som gör att man känner handslag och värme och köld etc. I en dyrare version kan man få en helkroppsoverall som gör att man kan uppleva alla slags taktila kontakter från smekningar till slag.

Vi arbetar med att anpassa den till olika behov så att även mormor vill använda den.

Vi har nära samarbete med de sociala myndigheterna. De har i forskning visat vilka positiva följder holografiska mormor haft i vården. Mormor har flera gånger beklagat att hon inte mycket tidigare kom in på hemmet. Tänk om hon fått slippa allt slit på gården och känslan av att ligga barn och barnbarn till last och genast fått komma till denna lycksaligheten ö där hon äntligen fått leva ut hela sitt jag.

Kostnaderna förskräcker särskilt vissa kommuner, men man har uppmärksammat att man kan minska personalen väsentligt, särskilt uppskattar man psykfiltrena. En annan lite udda följd av övergången till data-holografisk vård är att fönstren på hemmen med fördel kan minskas eller helt tas bort, de stör holografin.

Mycket återstår att utveckla men vi ser framåt med förtröstan. Framtiden finns i data-holografin.

Fotnot, Mormor är inte holografisk men namnet är en viktig del i marknadsföringen som bör vara konstruktivt vilseledande.

Den kinesiska filosofen Zhuang Zi berättar om en dröm han hade, om en fjäril som flyger framför honom. Och drömmen är så verklig att när han vaknar och ser en fjäril, som liknar den i drömmen, så kan han inte på en lång stund säga vilken som är den verkliga.

Jag älskar att läsa. Skönlitteratur, prosa och poesi, böcker om allt möjligt. Jag läser i (minst) en bok varje dag, och deltar i flera bokcirklar o. l. När jag läser får jag en chans att försvinna in i en annan värld, som är befolkad av mig och mina fantasifigurer. Det är en helt annan verklighet än den jag vanligtvis lever i, och jag är (i större grad än i verkligheten). Även om jag inte läser skönlitteratur så är det inte världen jag ser runt mig jag vanligtvis läser om, det är en värld jag har skapat (med hjälp av författaren, såklart), och jag kan välja hur och när och varför jag ska besöka den. Tidigt på dagen, innan jag lägger mig, natt eller dag, innan eller jag äter eller jobbar, med en kopp te eller choklad – när jag är glad eller ledsen, upprymd eller nedstämd, poängen är att det är jag som bestämmer. Jag låter mig påverka av stämningen i det jag läser, javisst, men det är i utgångspunkten jag som bestämmer. Jag kan t. ex. välja att lägga mig ifrån boken om jag inte känner för att möta det den har att berätta för mig just nu. Vad säger det här om mig, och mitt sätt att leva? Vad gör böcker, eller litteratur, med mig som människa? Och vad säger litteratur om vårt sätt att leva, som människor i vår kultur? För vi har inte alltid läst böcker, eller haft litteratur. Faktiskt i 99% av vår tid som människor här på Jorden hade vi inte det, det var först i vårt förståelserum att vi började skriva ned alla historier vi tidigare berättade muntligt, eller levde ut på riktigt.

Vad är det för världar jag läser om i böcker? Är de på riktigt? Eller har de över huvud taget nått att göra med verkligheten? Skönlitteratur, poesi, men också böcker som mer direkt "beskriver" världen – vad har de egentligen med världen att göra? Har de nått med världen att göra? Det är i alla fall inte en direkt upplevelse av världen jag får när jag läser en bok, den är förmedlad av nån. Och vem är den förmedlad av? En annan människa. Är lite som vi sitter i en spegelsal med bara människor, där vi sitter och ser på varandra. Det är väl i och för sig inte så dumt, säger somliga, då har vi en chans att lära av varandras inre liv om hur vi ska leva tillsammans här i världen – och den ser jag, och håller med om. Men samtidigt är det nåt som surrar i bakgrunden. Vi brukar säga att det är ett privilegium att få skriva i dagens samhälle, och att det inte är alla röster som hörs. Rasifierade, etniska och andra minoritetsröster som inte når ut lika långt. Och det är sant.

Men vad med alla andra röster i världen, hur långt når de? Sångsvanens, björkens och hushumlans? Varför lyssnar vi inte till dem, och vad innebär det för oss?

Visst, svanar och björkar kan inte skriva böcker, men kanske är det just poängen (just som med minoriteter bland människor). Väljer vi att lyssna mer på de som kan skriva, och når ut med sina tankar just i det formatet? Jag skulle svara ja på den frågan.

Andra förståelserum har gärna fokus på den direkta upplevelsen av världen, och deltagelsen i den. Att delta är att vara en del av. Deltar jag i världen när jag sitter och läser? Eller skärmar jag mig från den med hjälp av boken, bokstäverna och historierna – som bara har med mig och mina fantasifoster att göra? (Eller med fantasifostren i de världar som blir presenterade för mig, som bara är en liten del av den mänskliga värld jag lever i.)

Vi människor skriver gärna om sångsvanar, björkar och hushumlor i vår litteratur, som poesi eller beskrivelser av deras anatomi och levnadssätt. Men kan vi då säga att vi har mött en humla i verkligheten? Eller skapar jag en värld av fantasifoster när jag läser? Vad händer då med livet ”där utanför” – alltså i den verkliga världen?

Vad händer med djur, växter och andra om jag aldrig möter dem på riktigt, bara i litteraturens världar? Får jag bara en symbolisk, eller abstrakt, förståelse av dem, deras liv och individualitet? Gör de mig till en främling, eller alienerad, från den värld jag lever i?

Och är en symbolisk och främmandegjord förståelse för världen – bra eller dålig?

Samtidigt är ju litteraturens värld så bra på just det här, möten. Även om de är fantasifoster, är det inte bra nog? De är ju i alla fall avspeglingar av en annan, (kanske?) mer verklig, värld. Som Zhuang Zi sa om fjärilen, vilken är mest verklig – drömmen om den eller den jag ser framför mig?

Och att möta mig själv, är det så illa då? Kanske kan de här spegelbilderna, för de är väl just spegelbilder, visa mig vägen till en mer-än-mänsklig värld? Ja, kanske det. Jag vet inte hur jag skulle ha hittat till alla världar jag lever i, filosofiska och politiska – eller ekofilosofiska – utan böcker och bokstäver. Men det är fortfarande nåt som ligger och surrar i bakgrunden för mig (och det är inte humlan). I andra förståelserum, där den muntliga berättarkonsten är mer vanlig, där möter du en annan direkt när du får höra en historia, får ta del av alla små detaljer och skavanker som kommer med att vi människor gör nåt.

Ett särskilt ord eller mening får ett visst tryck, ett ansikte får ett visst uttryck eller en hand gör en gestalt för att illustrera nåt som blir berättat – eller vad som helst. Ljud och dofter får kanske lov att spela en roll i historien, eller värme och kyla, för de är direkta upplevelser som levandegörs i situationen. Kanske får också andra medvarelser lov att vara med, om de ger sig tillkänna – sångsvanen, björken och hushumlan. För de kan ju inte skriva själva.

Och det är inte jag som bestämmer. När en annan människa berättar kan jag inte stänga av lika lätt, eller bläddra sida. Jag blir deltagande på ett annat sätt, för jag har inget val. Jag lägger nåt av mig själv i den andres händer. Alienationen får inte tag på mig på samma sätt.

Inte att det inte alls händer när vi läser en bok, men jag tänker det är på ett annat sätt. Men kanske är boken en längtan efter att möta en värld där jag själv inte bestämmer? Är litteraturen egentligen ett uttryck för en önskan att vara mer medskapande, mer deltagande i världen?

Är det det här Sigmund Kvaløy pratar om när han frågar om en skogspromenad är en säkerhetsventil i vår kultur, men inte på nåt sätt den komplexitet vi människor söker på riktigt (se sista artikeln i tidskriften)?

Så har vi ju alla dessa krumelurer vi måste läsa på boksidan för att ta till oss en historia. Vad gör de med oss? I stället för att ”läsa” harens eller ripans spår över fjället, eller bäckens krumsprång i landskapet, så läser jag bokstäver som är skriva av – och för – människor. Uteslutande. Ingen annan kan läsa dem, vi har låst ett språk (och den förståelse av världen den förmedlar) in i vår egen lilla värld. En spegelsal.

Hur påverkar det vårt sätt att se på, och leva i, världen med alla andra varelser? Haren, ripan, sångsvanen, björken och hushumlan? Eller varför inte gråstenen, sandstenen, bäckar och sjöar? Vad med deras språk? Om jag väljer att låsa in mitt språk, hindrar det mig från att lära deras språk samtidigt? Är det möjligt att leva i flera förståelserum? Kanske, det har jag inget svar på.

Men skriftspråket är ytligt, och bokstäver är endimensionella, de skrufsar bara på ytan och går inte på djupet av världen (för det är bara ett slags röster – våra – som får plats i deras skribblingar och former). Skapar bokstäver, och därmed läsningen av dem, alienation från världen? Får de mig i kontakt med världen runt mig, eller skär de av mig? På vilket, eller vilka sätt? De är inte spår i ett landskap, det är vi människor som har skapat bokstäverna och därför kan bara vi finnas i dem.

Är det att leva i en spegelsal detsamma som ätt vara en främling för andra? Alienerad och ensam. Är vi människor ensamma som låser in oss själva i våra krumelurer, som ingen annan kan läsa?

Men, brukar vi ju säga, vi människor är ju speciella. Vi har kunskap, och kapaciteter, som andra varelser här på Jorden inte har. (Om vi så säger att vi är bättre än dem, eller inte. Apartheid innebar ju ”likställda med åtskilda”. I teorin, i alla fall.) Och ja, kanske ligger det nåt i det. Men är det inte nåt som klingar lite konstigt ändå? Vad skulle vi säga om en människa, som hävdade sig vara så mycket mer begåvad än alla andra människor i världen och därför valde att låsa sig in i ett torn – utan nån som helst kontakt med omvärlden? Eller tänk om den personen i tillägg till att avskilja sig från resten av människornas värld skrev böcker som ingen andra kunde förstå? Eller uppfann maskiner, som gjorde livet för den personen bättre (enligt den, i alla fall) men förstörde livsgrundlaget för alla andra? Kanske skulle vi säga att just den här bristen på kontakt är en av anledningarna, eller i alla fallen bidragande orsak, till att personen kan leva med sig själv?

Är böcker, och litteratur, en försvarsmekanism? En flykt från verkligheten vi lever i, där vi ju började? (Men inte den flykt vi vanligtvis tänker på.)

Och är beskrivningar av en mer-än-mänsklig värld detsamma som en mer-än-mänsklig värld? Har Zhuang Zi rätt om fjärilen? Eller är en fjäril alltid mer än en beskrivning av en fjäril?

Och hur kan en mer-än-mänsklig värld visa sig för oss? Har den andra språk, som intryck av syn, ljud, känsla – är den synestetisk (många olika slags intryck på samma gång, den mer-än-mänskliga världen är just mångfald)?

Är boken synestetisk? Är den mångfald? Den ger ju många intryck samtidigt, men betyder det att den skapar mångfald? Eller är många intryck, som alla liknar varandra (för att vi lever i en spegelsal) kanske hellre ett uttryck för enfald? Är boken, på det sättet, kanske inte så väsensskild från TV:n, datorn eller mobiltelefonen? Vi brukar ju säga att dessa är helt olika varandra, och den ena är bättre (”inte sitt o´ glo´ på mobiltelefonen, gå o´läs en bok!”), men kanske är det ingen större skillnad mellan dem, de är kanske bara steg på vägen, pinnar på stegen eller ”grader i helvetet”?

Och vad skulle sångsvanen, björken och hushumlan säga? Eller ripan och haren? Eller fjärilen?

För de kan ju inte skriva själva. Men vi kan välja att lyssna på dem ändå. Men då måste vi kanske lägga ned boken först och delta i världen runt omkring oss.

Är skrivkonsten kanske ett av de stora misstagen i mänsklighetens historia? Somliga säger teknologin, andra jordbruket, som ju gjorde att vi satte upp staket mot ”naturen” (den mer-än-mänskliga världen) och låste in oss i en värld (eller, som jag säger, en spegelsal) full av människor. Men är litteraturens värld så annorlunda?

Som sagt, jag älskar att läsa böcker. Och i ekofilosofin har vi lärt att vi måste sätta de största frågetecknen, och ta mest på allvar de frågorna som rör saker vi verkligen älskar. Just för att se om det finns saker där som låser oss inne i ett förståelserum som inte är bra för oss själva, vårt sätt att leva – och världen vi lever i.

Måste vi sluta läsa litteratur för att kunna skapa en värld där vi tänker på jordens framtid och människans värdighet? Och vad så? Vad slags historier och berättelser vill finnas i en sån värld? Muntliga? Mellanmänskliga? Eller vill vi också kunna öppna våra sinnen för helt andra slags berättelser, som är mer-än-mänskliga? Om vi inte sitter fast i en spegelsal, skulle vi klara att lyssna på djurens och växternas världar också? Vad slags berättelser går vi miste om för att vi bara läser de som finns i vår spegelsal? I ett annat förståelserum, vilka slags berättelser skulle vara de viktigaste? Och hur skulle de kunna hjälpa oss att leva ett bättre liv, i samklang med andra varelser här på Jorden?

För att hitta en värld som baserar sig på en filosofi om jordens framtid och människans värdighet måste vi se närmare på de saker i vårt förståelserum vi tar för givet – och särskilt de vi älskar, för de tror jag kan lära oss mest om oss själva och vårt sätt att se på världen.

Så för att avsluta med Zhuang Zi igen, och hans dröm om fjärilen. För jag skulle säga att fjärilen som flyger framför mig är mer verklig än den jag ser i drömmen, och så tror jag också att jag kan lära mer av den än av den i drömmen. Särskilt om hur jag ska leva i världen, tillsammans med den.

För den är inte mig, den är en annan. Och visst kan jag se mig själv i en annan, men jag kan också se nåt mer, som jag inte kan när jag bara beskådar min egen spegelbild. Den andre. En annan del av världen är den jag är. I mötet – det verkliga – med den andre finns potentialen för att omfamna det oändliga, som Levinas säger, som inte finns i mig själv.

Och där tror jag kanske vi är en värld på spåren, som baserar sig på en filosofi om (och ett liv med) Jordens framtid och människans värdighet.

Hur ska man förstå sammanhanget mellan värderingar och attityder? Frågor om när etik och moral inte stämmer överens.

Som jag uppfattar det så är attityder, som åsikter, ett förhållningssätt som är inlärt och som styr handlingen och beteendet hos oss. Attityder kan lätt förändras. Medans värderingar ligger mer på djupet. Vad vi tycker är rätt och fel. Hur vi vill vara. Hur vi vill agera.

Har vi med oss medfödda egenskaper som t. ex. positivt eller negativt sätt att se på tillvaron? Jag tänker mej ett halvt glas vatten. Somliga ser det som halvfullt (positiv bild) andra ser det som halvtomt (negativ bild).

Hur stor vår vilja är att förändras. Öppen eller sluten personlighet. Skillnad från människa till människa att acceptera nya saker.

Vi formas av grupper och relationer vi lever i, familj, skola, vänner, arbete, arbetskamrater m.m, m.m.

Och inte minst den samhällskultur vi föds in i.

Vi studerar, får olika erfarenheter, samtalar, utsätts för frestelser och prövningar. Blir inpräntade olika attityder, påverkas på olika sätt, inte minst av massmedia.

Jag utgår från att summan av allas attityder och värderingar utgör etiken i det samhälle som vi lever i. Etiken är övergripande. Det vi tror ska vara det rätta i ett sunt samhälle. Etiska regler finns i all samhällsverksamhet och arbetsliv.Varje samhälle behöver gemensamma normer och värderingar. Alltså etiska regler.

Nu menar jag inte lagar och förordningar. Vi kan hålla oss inom juridiska ramar och ändå trotsa etiken.Etik och moral beskrevs ofta som synonymer i äldre beskrivningar. I modernare beskrivningar är moral hur vi faktiskt agerar och handlar. Hur vi följer de etiska reglerna (i bästa fall), som en magkänsla vad som är rätt och fel. Ändå går vi emot den magkänslan och gör omoraliska saker ibland.

Så rättfärdigar vi felsteget med olika förklaringar för att komma undan. Eller vi kanske inte har rätt verktyg för göra rätt saker.

Exempel på det är: Jag är otrogen. Det är inget lagbrott i vår kultur, men det är inte etiskt accepterat och för det mesta inte moraliskt heller. Men jag slätar över med att mitt äktenskap går på tomgång, jag behöver detta nu.

Exempel på när jag inte har verktyg: Jag är ensamstående mamma till tre barn. Jag har inte råd att köpa svensktillverkade, ekologiska kläder till mina barn. Jag är hänvisad till H&M – köp tre betala för två. Fast jag vet att tygerna inte framställs ekologiskt, att människor i produktionen blir sjuka av färgämnen som används, troligen utförs av barnarbetare och transporterasöver halva jordklotet. Eller jag har inte råd att köpa närodlad, ekologisk mat utan antibiotika och bekämpningsmedel. Jag är hänvisad till ”First price” – billig mat med tvivelaktiga ingredienser och lägre näringsvärde.Som dessutom är importerad.

Men det finns massor av tillfällen då även etiken sviktar.

Finns det etiska krig? Finns det etik i rasism? Är det etiskt att förstöra jordens resurser ohämmat? Finns det etiska djurförsök? Är det etiskt riktigt att stillasittande se på när regnskogen skövlas, vattendrag växer igen, människor svälter, barn dör..?

Moraliskt sett kan vi kanske bortförklara vårt handlande. ”Jag strider för mitt land så jag får döda fienden”.”Någon annan tar över min kultur, min religion, min trygghet” – och jag måste försvara den.

”Utnyttjar inte jag jordens resurser, så gör någon annan det.”

”Vi måste offra en del djur för tex få fram mediciner och vacciner.”

”Jag lilla människa kan inte göra så mycket”. Osv. Osv.

Men kan vi förklara det etiskt?

Många av oss har stor kunskap om miljöproblemen som finns runt oss. Vi blir matade med det nästan varje dag. Vi vet också hur miljöproblemen hänger ihop med hur vi lever och beter oss. Men här stämmer inte vårt handlandeöverens med våra djupa värderingar alla gånger.

Vikan påverka en hel del, men inte allt.

Det finns ju många orsaker till det – pengar, makt, samhällsstruktur, bekvämlighet, maktlöshet, rädsla, fel prioriteringar.

Vi lever i ett samhälle som hela tiden är föränderligt. Ibland ändrar sej värderingar fort, ibland tar förändringen tid. Olika samhällen, epoker, kulturer.

Vi utgår från oss själva, här och nu, och tar något av detta att fundera på.

Ändrar sej moralen efter etiken eller etiken efter moralen?

Vad innebär etik för dej?

Vad innebär moral för dej?

Vad är det som har gjort att du ändrat dina värderingar?

Vi ändrar hela tiden våra värderingar. Och i och med det våra handlingar.

Jag tar några enkla exempel i det lilla: Jag hade inget emot direkt reklam som kom i stora högar varje vecka. Jag tyckte det var jättekul att läsa igenom och se vad som fanns att köpa. Då jag sen fick reda på vad mycket skog som gick åt till det och föroreningar när det sen brändes så tackade jag genast nej till reklam. Och det är många år sedan.

När jag läste om att de flesta bekämpningsmedlen användes i trädgårdar och inte i jordbruket, trodde jag inte mina ögon. På min kolonilott används bara ättika som bekämpningsmedel. (Då har jag en massa ogräs också.)

Jag menar i och med kunskap så förändras värderingar lättare och då förändras oftast vårt handlande också.

Men ibland handlar jag tvärs emot mina värderingar. Som jag förklarar i texten över.

Är etik alltid av godo?

För vem? För mej? För dej? Ett folk? För alla?

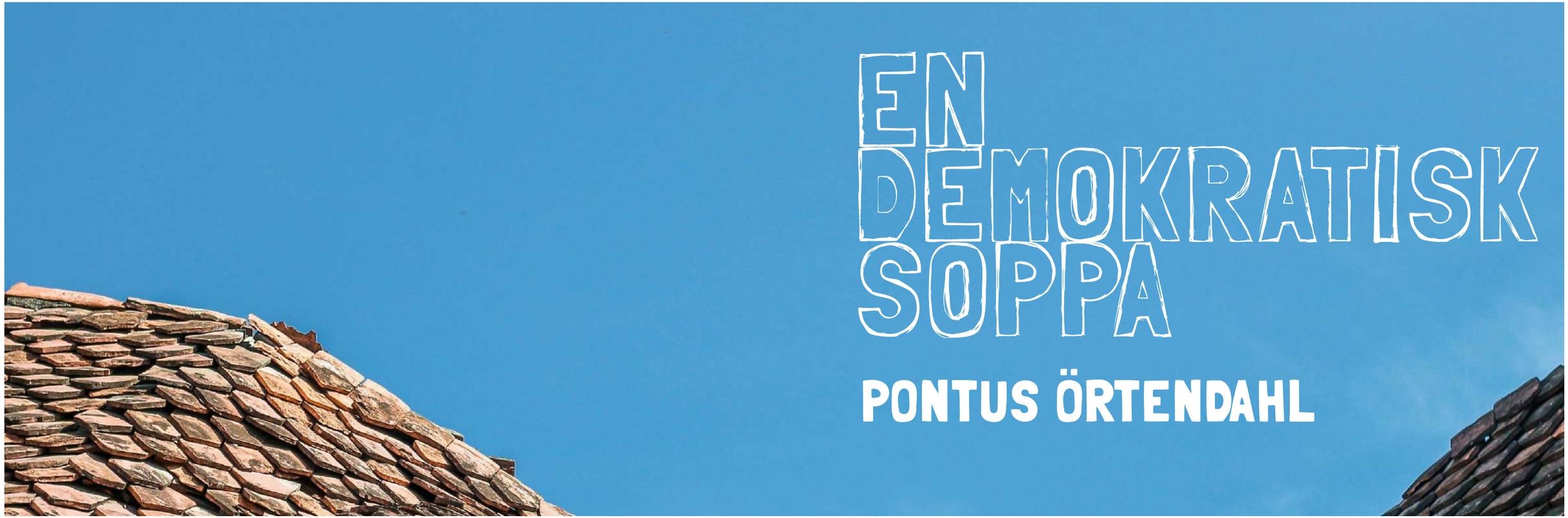

EN DEMOKRATISK SOPPA

PONTUS ÖRTENDAHL

Det doftar så härligt från trattkantarellsoppan och bouillabaissen. Men från vilka djup kommer den doften? Hur kom de till? Vilka gav sitt allt för mig? Vem omvandlade dessa levande väsen till liv och njutningar för mig? Hur skall jag återgälda de offer som gjorts för mig? Hur skall jag låta all den skönhet och årtusendens skaparkraft som jag för in i min mun få omvandlas i naturens metamorfos med gestaltning av mänsklig värdighet till en lovsång till jordens mångfald och framtid?

Då slår det mig att demokratins problem är parallella eller rent av identiska med matlagningens. De innehåller båda tre avgörande steg som alla måste vara sammankopplade och där brister i ett steg kan bli förödande för helheten. De vilar båda på materiella och moraliska förutsättningar. De har båda helt avgörande konsekvenser i både det vardagliga livet och vårt samröre med natur och framtid. I sättet att skaffa oss mat för dagen uppvisar vi vårt sätt att visa vår värdighet för varandra, naturen och vår tolkning av moral. Från örten vi bröt till djurfabrikernas korvar vi köper löper demokratins gåtor som mörka skuggor.

För att åstadkomma en välsmakande soppa behövs förstklassiga råvaror.

De skall ha fötts och utvecklats i den ur deras perspektiv bästa miljö. Gurka som tillbringat hela sitt liv på plastflak flytande i en artificiell näringslösning och nötkreatur som fötts i boxar och sedan vandrat mellan boxar och automater har inte fått sina kroppar och sina liv genom att under solens strålar och i lätta regnvindar genom rötter och mular ta del av andras kroppar och liv i naturens långa kedja av givande och återbördande.

Deras rötter har inte ömt omfamnats av jordens levande väsen och berörts av allt det som skapats under jordens årmiljarder, de har inte mött ängens alla örter i en outsagd överenskommelse om en fortsatt livets metamorfos tillsammans. – Om ingredienserna i soppan inte återspeglar hela naturens samspel fattas något då den når våra sinnesgivna medvetanden och vi undrar vad det är som oroar oss.

Och jag tänker att detta har med rötterna i demokratins gåtor att göra.

Men en soppa som tillagats med de bästa ingredienser kan ändå bli till en motbjudande oätlig sörja. Allt som ingår måste mötas med kunskap och förståelse och behandlas med respekt och kärlek.

Kockan har mött alla förut, hon själv eller hennes vänner har förmedlat de naturens underverk som nu med hjälp av henne i nästa metamorfos skall bli en ny länk i överlevandes kedja.

Ett långt liv tillsammans med allt det som varligt skall tas om hand för dagens måltid har getts henne genom förfäderna. En lång, lång historia av samlevnad med naturen finns i soppan. Hon smakar försiktigt med bara ett litet uns på den stora sleven. I hela hennes uppenbarelse anar vi resultatet av mötet. Försiktigt rör hon med sleven ner något som vi inte kan se. Vad var det? Kanske livets krydda, kanske en offerrit till allt och alla som finns i soppan, kanske en gåva till något som någon i soppan saknade, kanske en spontan gest i sinnlighetens rus.

Jag vet inte, men jag tänker att här finns något som har med demokratins gåtor att göra.

Men vad är det som är soppan?Är det allt det som finns i den? Är det hur de hade det i sina tillblivelser och levnader? Och deras vägar till soppköket? Är soppan resultatet av kockarnas pliktfulla uppfyllande av receptens varje steg eller fanns soppan redan i deras drömmar.

Kom soppan till med användande av kockarnas alla sinnen och hur var arbetsfördelningen mellan lukt, smak, syn, känsel, medvetande, moral och kärlek då soppans alla delar samlades, förvandlades och överlämnades till mottagaren för dennes överlevnad, njutning och ansvar? Och vad berättade soppätaren om soppan till sina barn? En soppa eller ett existentiellt drama, eller båda i ett?

Varje gång jag vill smaka på demokratin undrar jag över hur vi tog hand om dess förutsättningar och förvaltar dess gåtfulla idéer för att möjliggöra att våra barnbarns omedvetna drömmar om jordens framtid och människans värdighet kan förverkligas.

Som i en bouillabaisse fylld av smaker, dofter, skönhet, näring och andras liv. Kan vi laga och äta den med njutningsfylld värdighet och berätta om allt för barnen?

Demokratins gåtfulla innebörd fanns redan i trattkantarellens existens.

Heléne Viberg

Om kunskap som försvinner

I sin essä Husmoderns död har Sara Danius jämfört innehållet i Bonniers kokbok av den första upplagan 1960 och den som utkom 2010, alltså 50 år senare.

Genom att jämföra recepten för några råvaror, ål, hare och hummer visar hon hur vi nu kommit långt från den ursprungliga råvaran och dess behandling. För 50 år sedan började receptet för ål med att på bild visa hur den lämpligen spikas upp på husknuten för att man sedan med raska tag ska kunna flå den innan tillagningen. Samma behandling röner haren.

Hur man håller fast en levande hummer innan man med ett precist knivhugg klyver dess huvud mitt itu som första moment i tillagningen visas också i den gamla kokboken.

50 år senare framgår inte alls att det som ska anrättas en gång varit ett levande djur. Första delen av recepten är borta.

För mig, som började min karriär vid spisen i början på 60-talet, var detta en aha-upplevelse. Jag har aldrig behövt ta reda på ett levande djur. Sara Danius har på ett enkelt men genialt sätt visat hur kunskap försvinner. Ovärderlig, livsnödvändig kunskap är bara borta. Vi har förvisso ett oändligt antal TV-program om matlagning. Men det ser mer ut som en hobby och handlar mycket om att förädla i slutet av processen med vackra uppläggningar, ovanliga smakkombinationer och råvaror från avlägsna länder. Det handlar inte om hur man framställer och lagar mat från grunden.

Med det som finns här. Hur man sår och planterar, hur föder man upp djur, slaktar och bereder och förvarar maten? Vad är ätbart i naturen? Hur bakar man ett gott bröd? Handens kunskap kan inte överföras via Google.

Vi pratar mycket om omställning. Om att minska konsumtionen, att resa mindre, att välja rätt elbolag, att handla ekologiskt. Men det känns inte tillräckligt. Det behövs större perspektiv. Varifrån kommer maten, vad är det vi äter, vem framställer den? Det är någon annan och vi vet inget om denne andre.

De som sliter i jordbruket under hårda förhållanden med låg lön, hur länge kommer de att fortsätta förse oss med råvaror. Vi förser dem med vår kultur, våra värderingar, den västerländska livsstilen som sprids av medierna över världen.

Varför skulle inte även de släppa sina redskap och fara hit för att hitta lyckan?

Vi pratar mycket om omställning. Men vi skulle kanske även prata om återställning. Att återställa, lära oss att åter använda den gamla kunskapen. Jag tror att det är bråttom. De kvinnor och män födda i början av förra seklet som ännu lever kan berätta och visa. De som gjorde resan från landet till staden, som fick lära sig nytt och tvingades förkasta det gamla.

Sara Danius har pekat på något mycket viktigt. Begreppet värdefull kunskap är något helt annat än vad vi tror. Låt oss bevara de gamla kokböckerna, förnya skolornas läroplaner och återupptäcka kunskapen om de gamla sätten att livnära oss. Helt enkelt återta kontrollen över våra liv.

JESPER JOHANSSON

ÄR CYNISMEN DET STÖRSTA HOTET MOT MÄNNISKAN OCH MILJÖN?

– OM ANSVAR, HOPP OCH MÖJLIGHETEN TILL EN BÄTTRE VÄRLD

Det talas i dagens miljödiskussion emellanåt om vikten att inte ”sjunka ned” alltför långt i tunga depressiva tankebanor kring vår miljösituation, för att vi över huvud taget ska orka ta oss an problemen och ännu hellre lyckas lösa dem. Av det jag hittills tror mig ha förstått av det ekofilosofiska tankegodset talas det även där om vikten av en god attityd och att inte döma ut människan som ”hopplös”. Snarare tycks man vilja försöka gå till den logiska roten med varför vi handlar som vi gör så att vi därmed också ska kunna ändra beteende. En idé jag har haft en längre tid, som tangerar lite av detta tema, rör den mentala inställning som brukar gå under namnet cynism. Jag ska här nedan redogöra lite för varför jag ser denna ”tankeströmning” (eller ska man kanske snarare kalla det för kognitiva stil?) som problematisk, både för att komma till bukt med miljösituationen men också för vår mentala och andliga hälsa som människor.

Begreppet cynism kan spåras ända tillbaka till antikens Aten, där den kyniska skolan och tankeströmningen redan tidigt var i farten. ”Diogenes med tunnan” (404-323 f. Kr.) är en av de mer kända företrädarna; en man som enligt legenden framlevde sina dagar i en tunna vid stadens torg, hyste skepsis mot hygien och ifrågasatte värdet av värdsliga angelägenheter överlag. Den kyniska skolbildningen menade att inre lycka uppnås genom att leva dygdigt och enkelt och avsäga sig behovet av sinnliga njutningar och världsliga begär.

Även om det finns vissa likheter mellan dagens cynism och denna antika tankeskola har betydelsen av ordet förändrats en del, till att idag mer beteckna en allmänt pessimistisk inställning som ofta präglas av en misstro mot människors motiv. Inte sällan betraktas idealism och kamp för goda värden här som meningslös och snarast naiv. Den cyniska människan för sig genom livet synbart oberörd av allsköns missbehag och räknar inte med att särskilt mycket kan uppnås (utöver möjligen de egna bedrifterna).Vad är så farligt med detta då kanske vän av ordning frågar sig? Mycket av kritisk samhällsdiskussion har ju använt satir och andra verktyg som snarast gränsar till cynism. Att använda vass retorik för att klä av makten o s v. Som jag ser det är den cyniska attityden behäftad med framförallt tre problem. Först och främst tycks den ha väldigt höga kunskapsanspråk på vad den proklamerar. Många cyniska utsagor jag hör utger sig ofta för att vara relativt ”säkra” på människors föregivet ”krassa” natur (vilket inte sällan även kan tendera att bli en självuppfyllande profetia). Snarare än att uttrycka en *farhåga* om att ”detta kan gå illa” tycks den cyniske förutsätta att det gör det, då det ofta finns en grundmurad negativ övertygelse om den mänskliga naturen.

Cynismen ter sig således som en hållning med överdrivna anspråk på vad den tror sig veta. För det andra ser jag ett problem i att cynismens attityd verkar demoraliserande. Den bidrar till hopplöshet snarare än att ingjuta handlingskraft (som så ofta behövs) inför vilken uppgift det än må vara som står i begrepp att lösas. Cynismens negativa grundsyn kan för mig här närmast te sig ”toxisk” och sprida en känsla av obehag i luften; mycket genom sina idoga försök att slå hål på, och söka motbevisa, all form av tro på goda ting i världen. Det tredje och sista skälet som jag också kanske skulle säga är det mest allvarliga, är att den cyniske fallerar i att ta ansvar för både sina känslor och för ett handlande som skulle kunna ta sig an och hantera eller lösa det aktuella problemet

Det ligger här nära till hands att återkalla Oscar Wildes kända citat:*”Missnöje är det första steget till framåtskridande både för den enskilde och för nationen*”. Således behöver inte missnöje i sig vara något dåligt, utan det torde snarare handla om vad man gör med det. En cynisk person förväntar sig redan att allt är nattsvart och bemödar sig antagligen inte så ofta med att skrida till handling för att lösa det man betraktar som problem, då man ser det som utsiktslöst. Ett troligt utfall av en omvärldsyn där det inte är någon idé att försöka förändra något då det ändå bara tros bli elände i slutändan. Som jag ser det fallerar cynikern här både i att ta ansvar för sina egna känslor men även att i det större perspektivet axla ett samhällsansvar som kan bidra till att förändra samhället, varhelst missförhållanden finns som behöver åtgärdas.

Jag har här även gjort en annan påfallande och intressant observation. Barn tycks sällan hemfalla åt cynism. Frågan är kanske om de ens*kan*vara cyniska (i de fall de uppvisar detta beteende ses det också ofta som ett tecken på allvarliga problem). Detta fascinerar mig och jag kan klura på vad det egentligen kan säga oss, både som vuxna och som mänsklighet. Kanske är cynismen ett inlärt beteende om vi föds så härligt intuitivt positiva som barn ofta är; någonting som händer på vägen… Kanske är den cyniska attityden en form av försvarsstrategi för att hantera utsatthet och upplevd maktlöshet. En sådan analys skulle ge en mer avklädd bild av cynikern; som en sårbar person som lite vingklippt genom livet byggt på sig (vad denne tror är) en stark rustning av oberörbarhet inför världens alla möjliga obehag.

Kanske är denna strategi, om vi nu tillåts benämna cynismen så, också mer utpräglad i västvärlden - det vågar jag inte svara på.

Men tanken känns inte helt orimlig. Kanske ett utfall av ett samhälle där det blivit för riskabelt att vara känslomässigt uppriktiga gentemot varandra, framförallt kring besvikelser, rädslor och annat (och kanske framförallt om man är man). Sådant som man kanske mer i tidigare samhällen satt och avhandlade (läs: tränade på) runt lägerelden och även införlivade i myter och sägner; vikten av dygder, ideal, hopp o s v.

För att vidga bilden och förstå mer här kan det vara hjälpsamt att ta in någon slags motpol till fenomenet cynism som redogjorts för ovan. En sådan motpol skulle kunna utgöras av det just nyss nämnda begreppet ”hopp”. Vaclav Havel som jag tycker var en intressant tänkare på många sätt har på sitt eget karaktäristiska vis beskrivit hoppet och vilken vital funktion det kan ha för oss människor:

“Hope, in this deep and powerful sense, is not the same as joy that things are going well, or willingness to invest in enterprises that are obviously headed for early success, but rather an ability to work for something because it is good, not just because it stands a chance to succeed. The more unpromising the situation in which we demonstrate hope, the deeper that hope is. Hope is not the same thing as optimism. It is not the conviction that something will turn out well, but the certainty that something makes sense, regardless of how it turns out.”

(Från: ”Disturbing the peace” s 181-182)

Hoppet som fenomen blir här en intressant kontrast till cynismen och tycks utgöra dess motsats på närmast samtliga punkter: Ansvartagande, kämpande, framåtseende och med en attityd att alltid göra sitt bästa oavsett vad som väntar. En slags dygdig rådighet.

Personligen kan jag se paralleller mellan hoppet och någon slags andlig tro, men tänker att dessa nödvändigtvis inte behöver hänga samman.

Dock utgör hoppet som jag ser det fortfarande kanske en slags kraft att sätta sin tilltro till, kanske främst för dess vederkvickande verkan. Den amerikanska författaren Rebecca Solnit har också understrukit att hoppet endast innebär att en annan värld*kan*vara möjlig men att denna inte utlovas. Men just i detta fönster av möjlighet hittar jag också hoppets uppfriskande inställning och själsliga tillfredställelse. Allt är väl möjligt tills motsatsen bevisats, politik som det möjligas konst o s v... Eller? Ett hoppets fönster där cynikern snarast ser en igenmurad vägg.

Delar av miljörörelsen har ibland beskyllts för att vara pessimistisk och rentav misantropisk; att man för sig med paroller såsom ”människan är en parasit” etc. Men balansgången kan också vara knivig i att ansvarsfullt kämpa för en bättre värld (även andligt) utan att falla över i naiv, överdriven, optimism. ”Teknikoptimism” och de farhågor som denna är förknippad med diskuteras det ju inte minst om inom miljörörelsen. Jag tror liksom jag skrev i inledningen att vi behöver en sund, positiv, attityd för att ens ”orka” möta utmaningarna med miljön som vi står inför idag, att vår attityd här kan innebära en resurs. Där tror jag att ”hoppet” och den goda attityden istället för cynism, definitivt kan ha en viktig (kanske rentav historisk) roll att spela.Om inte annat så är en sådan attityd ett sätt att föra sig som mänsklighet, oavsett hur allting kommer att gå i slutändan. Att dö på samma sätt man vill leva, för att uttrycka sig lite starkare.

Hoppet är också ett sätt som kan ge oss ett bättre samhälls- och samtalsklimat under resan i vår kamp för ett bättre samhälle och en bättre miljö. Och det kanske även kan ge oss möjligheten att förhålla oss mer förlåtande gentemot oss själva, vid insikter om de eventuella synder vi ställt till med på vår planet. Vi är ju trots allt bara människor.

DEN SAMISKA KUNSKAPSSYNEN

– EN KOMPARATIV STUDIE MELLAN DET SVENSKA OCH DET SAMISKA FÖRSTÅELSERUMMET

MARTIN OLSSON

Många kulturer har sina blinda fläckar, sådant som man inte vill se av olika anledningar, på grund av att det ligger för nära och hotar den egna självbilden.

Svenskarnas förhållande till sin egen ursprungsbefolkning, samerna, utgör en sådan fläck. I denna relation finner man tydliga koloniala maktstrukturer, där det svenska förståelserummet som är en del av det västerländska, representerar normalitet och det samiska förståelserummet "det andra". Den har resulterat i en mängd ohyggliga övergrepp på det samiska folket. Dels har det rört sig om en exploatering av deras fysiska rum (naturtillgångar, samt kroppar i form av gratis arbetskraft), dels av deras psykiska rum (natur-, människo- och kunskapssyn).

Här har det funnits markanta inslag av normskapande mekanismer som eurocentrism, scientism och rationalism. Dessa centrismer består i sin tur av följande dualismer: vit europé - färgad "andra", vetenskaplig kunskap - platsbaserad kunskap, rationalitet - känsla/kropp. Makten i form av svenska staten (lagar, kyrkan och skolan) samt vårt industriella komplex har skapat och upprätthållit dessa normskapande strukturer.

Boken "Den samiska vandringsrösten - Jag är kunskapen!" om den samiska kulturarbetaren Laila Spik skriven av Anna Bornstein skildrar en spillra av en levande samisk livssyn, något så ovanligt som ett inifrånperspektiv. Här får man ta del av ett kulturarv i en obruten muntlig tradition, en primärkälla med reservationen att vissa partier är tolkade genom Anna Bornsteins icke-samiska ögon. Kunskapsbegreppet spelar här en central roll. Jag ska i det följande göra en komparativ studie mellan epistemologin hos det svenska och samiska förståelserummet och undersöka om den samiska kunskapssynen har någon relevans för vår handling och handlingsgrund utifrån meningen "Jordens framtid och människans värdighet".

Svensk versus samisk epistemologi

Vetenskaplig kunskap - platsbaserad kunskap

Den svenska skolan, som är ett uttryck för scientism, i vilken vetenskaplig kunskap är normerande, har alienerat de samiska barnen från deras uppväxtmiljö. I den snabbt moderniserade indiska provinsen Llasa har en motsvarande utveckling skett där barnen lär sig bli specialister i ett globalt teknologiskt samhälle snarare än generalister i ett lokalt ekologiskt samhälle. Skolan har blivit en plats, en maktfaktor, där man negligerar traditionell kunskap och, än värre, ser ner på den. "I varje hörn av världen idag, baseras den process som vi kallar 'utbildning' på samma antaganden och samma eurocentriska modell. Fokuset ligger på avlägsna fakta och siffror, på 'universell" kunskap"(1). Genom att samiskan tidigare var förbjudet i den svenska skolan har dess diversitet utarmats, likaså den vidhängande platsbaserade kunskapen. Yngve Ryds inventeringar av samernas otaliga beteckningar på snö(2) och hundratals sätt göra upp eld på(3) är exempel på samernas kulturarv och åskådliggör det rika och varierande kunskapsflöde man i muntliga kulturer levde i, där det motto som Laila fick av sin far Jovva är talande: "Här är jag. Se mig. Hör mig. Jag är kunskapen. Tag vara på mig!"(4) Alla, i generation efter generation, har en roll i denna kunskapsförmedling där även ens egna personliga erfarenheter ingår. Det kan förklara samernas vördnad för sina förfäder. "Laila vet att marken under hennes fötter är genomsyrad av hennes förfäders kunskap, erfarenhet och drömmar. När hon beträder den, går hon varsamt"(5).

I skriftlösa kulturer, som den traditionellt samiska, traderas den platsbaserade kunskapen bland annat på följande sätt:" 'Hos oss har kunskap inte förmedlats genom det skrivna ordet. Det har skett genom att man samlats i åtan i en cirkel runt elden och talat med varandra, gett den tid som behövts till både unga och gamla', berättar Laila. 'Och också genom att vi lägger ner vår kunskap i utformingen av de bruksföremål som vi använder och i de kläder vi bär. Man kan till exempel väva in sina kunskaper och erfarenheter i ett vackert band eller bälte och på så sätt föra dem vidare.

Dess färggranna mönster kan symbolisera vatten, växter, ja, hela den natur som finns på jorden. man förmedlar i symbolisk form trädets visdom, vattnets ande, stjärnornas intelligens, de olika djurens egenskaper och kunskaper. Ger man sedan bandet i gåva till någon så sätter det i gång en process. Den människan kan inte undgå att komma i kontakt med det som mönstret på bandet gestaltar"(6).

Rationalitet - känsla/kropp

Genom hela boken återkommer Laila Spik till begreppet inre kunskap, som kan beskrivas som ett intuitivt känslomässigt förhållningssätt till världen. "Så länge man upplever livet bara genom sinnenas dagsperspektiv - på ytan - är man blind, säger hon. Man behöver förvärva mörkerseende för att få verklig kunskap"(7). Laila berättar att hennes föräldrar gav henne kunskap om "tillvarons andra, osynliga sida där skuggan, men också den verkliga visheten, finns"(8).

Denna inre kunskap, hjärtats intelligens, uppnår man i stillhet, tystnad, ensamhet, i drömmen, när man är i sin kropp och tar god tid på sig, genom att känna in och lyssna av med ett öppet sinne, något vi förlorat i vår normalitetskultur, som endast präglas av dagsperspektivet, av hjärnans intelligens, av ett yttre kunskapssökande där rationalitet och effektivitet är ledord. Laila och samerna har en speciell relation till natten och vintermörkret. "Natten är mjuk som renkalvens mule, som fjällsjöns spegelblanka vatten. Precis som människan behöver vara mjuk för att ta emot den inre kunskapen"(9). Nåjderna, samernas visa män, som var särskilt lämpade att erövra denna inre kunskap blev förföljda av de kristna missionärer. Bland annat eldades deras trummor upp, med vilka de försatte sig i extas för att hämta hem denna kunskap från andra världar.

Inom det samiska förståelserummet spelade även handens intelligens en avgörande roll. Hantverksarbete, en form av kroppsarbete, ses som mindre värt än intellektuellt arbete i vårt förståelserum. " 'Genom handen får man kontakt med både människor och material. Med handen skaffar man sig föda och tillverkar de material man behöver'./.../ I det moderna samhället får handens intelligens ingen chans att komma till uttryck. Den förkvävs'.

Hon/Laila Spik/ utvecklar den filosofi om balans mellan huvud, hjärta och hand som nomadlivet lärt henne"(10). Genom upphöjandet av rationaliteten i vårt förståelserum premieras hjärnans framför hjärtats och handens intelligens i vårt skolsystem.

Handling och handlingsgrund

Jordens framtid

Vad händer om normalitet och "det andra"ses som ekvivalenta, som i fallet med det svenska och samiska förståelserummet, om kunskapsflödet delvis byter riktning så att exempelvis den platsspecifika kunskapen jämställs med den vetenskapliga? Mycket tyder på att vi i kölvattnet av klimat- och energikrisen (Peak Oil) måste stärka våra lokalsamhällen. Som ett led i detta börjar den platsbaserade kunskapen uppmärksammas på allt fler håll. Vi har till exempel NAPTAK, ett nytt nationellt program för bevarande av lokal och traditionell kunskap(11), ämnet etnobiologi, inom vilket man studerar traditionella kunskaper om hur organismer utnyttjas som livsmedel, medicin och råmaterial(12), Omställningsrörelsen som talar mycket om lokal resiliens och bevarande av äldres kunskaper(13) samt bioregionalism som är ett politiskt, kulturellt och ekologiskt synsätt baserat på naturligt definierade områden som kallas bioregioner(14).

Den samiska synen på föremålen som förmedlare av kunskap leder dessutom till en ökad respekt för tingen man omger sig med, en vördnad som helt gått förlorad i vårt ohållbara köp-slit-och slängsamhälle.

Människans värdighet

Om människan ska återfå sin värdighet tror jag hon, vid sidan av hjärnans intelligens, behöver utveckla såväl hjärtats som handens intelligens, tre beståndsdelar i den samiska epistemologin av vilka de två senare alltjämt nedvärderas i vårt förståelserum. Det är först när dessa är i balans som vi i en kärleksfull anda kan läka våra sårade relationer till oss själva, våra medmänniskor och övriga skapelsen, enligt mitt sätt att se det.

Frågor

Hur kan olika kulturers förståelserum mötas på lika villkor i framtiden, bortom makt- och normalitetsstrukturer? Hur ska vi förena vetenskaplig och platsbaserad kunskap, liksom hjärnans, hjärtats och handens intelligens, utan att hamna i en över- eller underordning? Hur ska proportionerna dem emellan vara? Kan vi leva i både en lokal och global, i en så kallad glokal, kultur på samma gång, där den ena inte ses som viktigare än den andra?

) Helena Norberg-Hodge: The Pressure to modernise ur boken Goldsmith(red): The Future of Progress, ISEC(The International Society for Ecology and Culture, 1992, s 86-87

(2) Yngve Ryd: Snö: renskötaren Johan Rassa berätter, Natur och kultur, Stockholm, 2007

(3) Yngve Ryd: Eld: flammor och glöd - samisk eldkonst, Natur och kultur, Stockholm, 2005

(4) Anna Bornstein med Laila Spik: Den samiska vandringsrösten - Jag är kunskapen!, Svenska förlaget, Stockholm, 2002, s 12

(5) ibid s 56

(6) ibid s 136-137

(7) ibid s 14

(8) ibid s 62

(9) ibid s 20-21

(10) ibid s 50

(11) NAPTEK http://www.naptek.se/

(12) Se till exempel trebandsverket "Entnobiologi i Sverige", Wahlström & Widstrand, Stockholm, 2001-2008

(13) Omställning Sverige http://transitionsweden.ning.com/

(14) Bioregionalism http://en.wikipedia.org/wiki/Bioregionalism

Spridda reflektioner om mötets svårigheter

Pia Skoglund

Det är inte så lätt det där med ”det goda mötet”. Det kanske är kanske inte ens är möjligt? Bortsett från att vi inte riktigt vet vad det är, mer än en trevlig abstraktion, så finns det många hinder emellan dem som möts. Det är så lätt att tränga undan den/det andras röst som alltid är så svår översätta till ett språk som är begripligt i vårt eget rum. Det är också så lätt att bli rädd och osäker för det främmande. Eller snarare rädd och osäker inför den egna oförmågan att förstå. I vägen ligger också ofta makt eller brist på densamma. Den makt och för det mesta den omedvetenhet och arrogans som ligger i att tillhöra en dominerande normalitet eller den vanmakt och vrede som föds ur exploatering och underordning kan göra det svårt. Hindren kan gestalta sig på olika sätt. Så mycket kan hända när vi möter dem.

Mongoliets obegripliga slätter och kullar. Himlen alldeles för nära. Det omöjliga i att förstå avstånd. Är det 200 meter eller 2 kilometer till den där kullen? Världen svajar. Sinnena förlorar sina kända referenspunkter. Jag måste snegla försiktigt, ta in det hela i små, små bitar för att inte bli illamående.

Mötet med det främmande landskapet pekar mot något viktigt. Platsen för mötet är verkligen kroppen. Förvirringen, svindeln, osäkerheten har ingen annan plats än i min kropp. En kropp som blivit till genom erfarenhet, vanor. Detta habitus, den kulturella vane-världen som formar kroppens perception och dess fysiska och mentala rörelsemönster. Våra kroppar är detta. Detta är vad vi är. Detta är vad det andra är. Den oro som uppstår är det som händer mellan jag och Du.

Sydafrika: Var är vi? Vart åker vi? Norrut? Söderut? Solen är på fel ställe. Stjärnhimlen ger ingen ledtråd. Kroppen söker desperat efter sin plats i landskapet men hittar ingenstans att kasta ankar, ingen mittpunkt. Jag filmar mycket.

Det är så oerhört lockande att fly från det chockerande mötet. Fly in i kunskapstäta förnuftsresonemang om jordens plats och rörelser i universum eller till frågor om ögats perception och neurologiska funktioner. Med hjälp av kameran, telefonen eller annan teknik kan jag stöta bort det svåra, skapa en vilsam barriär. Återställa mitt eget rum. Förvandla det påträngade subjektet till yta, till objekt. Till ett Det.

Kvinnorna täckte sina huvuden. Kören sjöng med de där harmonierna som är hemma men ändå lite främmande. Rökelsekaren svängde. Prästerna läste och reciterade på ett språk jag inte förstod. När ikonerna bars ut till församlingen stängdes min kropp. Jag började titta på och tänka om bilderna. De berövades sin konkreta, kroppsliga, närvaro och förvandlades till abstrakta symboler i mina ögon. Församlingens heligaste blev ett analyserbart objekt för mig. Jag uppfattade mig som en störning och gick ut till björkarna.

I mötet med det okända finns ofta en tendens att överge erfarandet för tanken. Vårt egets förståelserums envisa dualism blir ofta smärtsam tydlig i mötet med den/det andra. Jag förvandlas från en enda kännande kropp till två; ett tänkande jag som *har* en kropp som sällan gör sig påmind. I detta fall blir det uppenbart att objektifieringen av den/det andra också innebär att jag som kropp också blir ett objekt. Övergången kan ske så abrupt. Räddningen finns i det kända. Där kan den erfarande kroppen återhämta sig.

I mörkret ser jag hur kvinnan krafsar i ryggen på den liggande personen. Hon svettas och pratar obegripligt. Hon nosar på den liggande personen som ett djur och liksom drar ut något ur ryggen som jag inte kan se. Hon ser sig emellanåt runt som om hon letar efter något och återgår sedan till att plocka och kratsa. Det pågår länge. Hon gör slutligen torkande rörelser längs ryggraden och sedan verkar hon nöjd. Hon plockar med något bredvid sig och rörelser som tydligt visar att hon trär en tråd i ett nålsöga. Hon syr ihop ryggen på den liggande personen längs med ryggraden. Klart!

Detta är så ontologiskt utmanande! Impulsen att återta den normala formen blir så stark när vi möter något som framstår som galenskap, vansinne, så långt bortom vår vardag, våra invanda förklaringsgrunder. Vår kulturella mentala vana säger oss att det måste finnas en bakomliggande förklaring till detta beteende. Att handlingarna nog är symboliska, endast tecken för något annat. Att det finns en underliggande karta som skulle hjälpa oss att placera in det hela i en för oss meningsfull kontext. Vi vill kunna fråga ”varför” och få en översättning till intellektuella, psykologiska, sociala begrepp som vi självklart begriper. Men frågan skulle i detta sammanhang framstå som dum och onödig. Som att fråga varför kvinnan ger sina barn mat eller tvättar sina händer när hon är smutsig. Det hela är så obönhörligt konkret och därmed obegripligt för oss. Något är borttaget ur ryggen och ryggen är hopsydd och ren och hel. Det är allt! Och vår flyktväg till raffinerat språk och intellektuella förklaringar är stängd. För att ens komma i närheten av möte med denna konkreta kroppslighet måste vi kanske stå ut med tomheten som ersätter abstraktioner som förlorat sitt sammanhang.

Den unge ursprungsamerikanen är på besök. Han tillhör Lakotanatione. Han är full av vrede. Han är misstänksam, oförskämd och arrogant. Alla försök till vänlighet och intresse avvisas. Våra försök att förhöra oss om tradition och kultur avfärdas som kolonial exploatering av hans värld. Några av oss svenskar börjar försvara sig - ”Vi har inte gjort något”. Några blir förbannade och tycker att lite vanlig hyfs vore på plats. Några hävdar att de förstår hans vrede och vill visa medlidande. Detta gör honom ännu argare. Det finns ingenstans att gå, inget som vi förmår möta. Nånstans under kvällen inser jag att absolut ingenting kan sägas eller göras i mötet med detta förkroppsligande av århundraden av våld och lidande. Det hela slutar i kaos.

Detta är en så svår situation. Konflikter och hinder i så många former. Inga av våra vanemässiga strategier går hem. När inte vare sig välvilja, intresse eller medlidande öppnar flyktvägar tvingas vi tillbaka till oss själva. Oförmågan och konflikten finns där inne i oss.

Det omöjliga blir en spegel där vi själva och allt det som format oss *kan* bli synligt. Kanske som något helt annat än vad vi tänkt och önskat. Välvilja och medlidande kan visa sig vara både arrogant och distanserande. Det vänliga intresset kan visa sig vara uttryck för den överordnades abstrakta nyfikenhet på det exotiska. Det vi tänker är gott kan utgöra en sorts kolonial attityd som den underordnades/den förtrycktes kropp läser av utan förmildrande abstraktioner och tillrättaläggganden. Kanske kan både vrede och tystnad förflytta oss bortom våra egna *föreställningar* om det goda?

Det framstår som omöjligt att bortse från vår egen kulturs historiska erfarenhet av att vara vinnare. Att vara kulturell vinnare innebär att den kunskap som produceras, den livssyn och människosyn som formas i kulturen är självklara. Vi kan vara medvetna om att det hela inte säkert är självklart *bäst*. Men det är det självklara, vare sig vi försvarar den eller längtar efter eller inser möjligheten av något annat. Det kulturella ställningstagandet för individens, abstraktionens och intellektualismens självklarhet utgör extra svårigheter i som vi bär med oss i alla möten.

Vår djupa längtan – eller i värsta fall det etiska begäret - till det goda mötet kan leda oss på avvägar och riskerar emellanåt att leda oss till självbedrägeri. Den/det vi möter är alltid något radikalt annat. Ett Du som skiljer sig från jag. Vi som möts är inte samma, inte ens innerst inne. Kanske i synnerhet inte innerst inne…. I bästa fall innehåller mötet med den/det andra kanske alltid bara en fas av konflikt. Men i den konflikt och det motstånd mötet medför kan något större och mer än jag själv rymmas. När den/det andras obegriplighet tränger sig in i min färdiga värld skapas en möjlig öppning. Om jag förmår låta den/det andra och de konflikter detta medför flytta in i min erfarenhet blir något nytt och annat kanske möjligt.Något som är mycket svårt att säga, nästan omöjligt att förklara och just därför oavvisligen verkligt.

Med inspiration från Martin Buber, Ludwig Wittgenstein, Hanna Arendt, Frantz Fanon, Sigmund Kvalöy Setreng och (spec) Michael Jackson: Lifeworlds; Essays in Existential Anthropology University of Chicago 2013

Kunskap, barn och världsbild – en reflektion

Linda Ellegaard Nordström

Går det att identifiera någon eller kanske några former av kunskap som kommer att vara extra betydelsefulla i framtiden? Som förälder och folkhögskolelärare har jag haft anledning att fundera lite i sådana banor. Jag tror att en mångfald av kunskaper kommer att vara betydelsefulla, på olika sätt. Ett exempel som jag skulle vilja lyfta fram lite extra, handlar om hur en kan förhålla sig till det oförutsägbara – genom improvisation.

Jag tänker att förmågan att improvisera varit central så länge människan varit människa; med vissa variationer beroende på om kulturen varit inne i en större förändringstid eller varit i en mer stabil fas. Det ligger i framtidens natur att vi inte vet så mycket om den. Men en spekulation utifrån det läge vi är i nu är att framtiden kommer att bjuda på många överraskningar och oväntade vändningar, titta bara på hur det sett ut de senaste 200 åren…

Kanske kan en säga att barn som leker improviserar mer eller mindre hela tiden, beroende på vad leken utgörs av. Samtidigt sätter de yttre förutsättningarna ramarna för leken (plats, verktyg/leksaker, material etc.).

Som jag förstått det är det en rätt stor diskussion bland forskare om det finns något som kan kallas ”fri lek”, eller om det egentligen är en förhoppning från vuxna utan förankring i empirin.

Att leken på ett sätt kommer ur fantasin, som dock samspelar med de yttre förutsättningarna; platsen, vad de andra barnen gör, vilka ”verktyg” som finns att tillgå m.m. Kanske går det att likna lite med hur olika mänskliga kulturer uppkommer?

Oavsett hur graden av vuxnas styrning av leken bedöms så tänker jag att där finns ett visst mått av improvisation. Vad leken handlar om bestämmer därmed vad förmågan att improvisera utvecklas kring. Jag tänker att det nog kan bli en viss skillnad i ontologisk uppfattning hos ett barn som tränar sin förmåga till improvisation genom lek inomhus i ett lekrum med tillverkade leksaker, ute i en lekpark med organiserade lekredskap eller ute i en skog som är som den är, utan att någon människa varit där och styrt eller lagt tillrätta. I parallellen till mänskliga kulturer kan en fråga sig på vilket sätt mänsklig kultur formas utifrån platsens förutsättningar, och hur det i sin tur formar kulturens ontologi och epistemologi?

Inom ekofilosofigrenen från Karlstads universitet (en av många ekofilosofier) benämns detta ofta med termen förståelserum. Vad som överhuvudtaget anses vara kunskap, och kanske lika intressant; inte kunskap, beror på vilket förståelserum en befinner sig inom.

En annan viktig kunskap för framtiden tror jag kommer vara förmågan att förstå och bygga varaktiga och tillåtande relationer. Den ontologi som utvecklas hos barnet tänker jag i sin tur kommer påverka vilka relationer som ses som möjliga och intressanta att utveckla. Handlar det om att skilja på olika hackspettar, olika bilmärken eller olika emojis? Jag uppfattar det som att barn på ett mycket konkret sätt gestaltar möjligheten till identifikation och relation med sin omvärld. Som vuxna i vårt västerländska förståelserum tenderar vi ofta att lägga lite mer dimridåer kring detta relationsbyggande, som dock pågår i allra högsta grad hela livet.

Min ontologiska hållning är att människan är en del av naturen. Samtidigt ser jag att vår kulturella berättelse snarare beskriver människan som något annat än natur. Jag menar att det är en viktig framtidsfråga att överbrygga den kulturella separationen människa – natur. En pusselbit där kan vara att jobba med just relationsbyggande – för både vuxna och barn - med de andra delarna av naturen. Kunde det också vara till hjälp att tala i termer av att upprätthållande av en relation med de andra delarna av naturen är en del av människans grundläggande behov; på samma sätt som sömn, mat och närhet?

För ett spädbarn är det som erfars genom och i den egna kroppen - med sinnena – helt grundläggande kunskapsvägar. Som vuxna har vi kvar möjligheten till dessa kunskapsvägar, men i vilken utsträckning vi använder oss av dem varierar stort. Snarare tycks vi i vårt förståelserum ofta behandla signaler från våra egna kroppar på liknande sätt som signaler från andra delar av naturen; istället för att lyssna ska signalerna dövas, kontrolleras och kanske tystas. En tämjd älv som med vårfloden brusar ut sin längtan att strömma fritt, kontrolleras och tystas av dammluckor och höga vallar. En människokropp som sitter med ett jobb som ska bli klart och kippar efter andan i ett syrefattigt rum, kanske i bästa fall kan öppna ett fönster, vilket dock endast dövar kroppens frihetslängtan. Människan och älven har mycket gemensamt.

Vad krävs för att kunskap ska anses giltig i vårt förståelserum? Jag påminner mig om att mänsklig kultur – förståelserum – är möjlig att påverka. Tallarna, bäckarna och humlorna – de är som de är. De har kunskap om världen som också är en möjlig väg för människan. Ibland tycks dörren till sådan kunskap lättare kunna öppnas av barn än av vuxna. Som vuxen kan jag välja att följa med, att öppna dörren tillsammans. Möta och bli mött, av kunskap om, i relation, i den natur vi alla är en del av.

TEKNIK OCH TEKNOLOGI – VAD HAR EN HAMMARE ATT GÖRA MED VIRTUAL REALITY?

Det här är en (förkortad) transkriberad version av en av höstens inledningar om temat "Teknologi" till Forum för ekofilosofi.

MIKAEL JEDHAMRE

Jag var, för ett par år sedan, på besök på en liten gård på Vestlandet i Norge, hos en bonde som hade levat hela sitt liv på den samma platsen i en liten fjord utanför Aurland. Han var fiskare, och hade byggt sin båt själv, och han hade också gjort alla redskap han behövde. Han bötade själv garnen när de gick sönder, och underhöll och fixade båten när det behövdes. Han hade också en liten trädgårdstäppa, där han odlade potatis och en del av sina egna grönsaker. Han visade oss sin lilla verkstad, där han hade sina enkla verktyg som han hade gjort själv. Och så visade han en liten hammare, som han var väldigt stolt över, för den hade han gjort själv när han var liten. Den var verkligen inte vacker, det var i stort sett bara två delar, två trästycken, ett rakt och ett runt, som han hade huggit ut och klämt ihop, men han tyckte själv att det var nåt av det finaste han hade gjort. Och så visade han en annan hammare, som han hade lärt sitt barnbarn att göra för bara ett par veckor sedan. De två hammarna såg i stort sett likadana ut.

När vi hade besökt den här gården så reste vi vidare till en liten stad i närheten, där det låg en snickarverkstad (en liten fabrik, egentligen), där människor som bodde där jobbade med att snickra möbler, som de fick på beställning. De som jobbade där hade väldigt goda kunskaper och var duktiga på sitt fält, och de byggde fina möbler (helst med maskiner, för handverktyg tog för lång tid, sa de – och det kan jag intyga, som pluggar till att bli möbelsnickare). Vi frågade vad som hände om en maskin gick sönder – och de svarade att de ringde efter en person som kom och lagade maskinerna.

De som jobbade där bodde i stort sett alla i staden (också på Vestlandet), och jobbet här var deras enda arbete och sätt att försörja sig. De fiskade inte, odlade inte sin mat, de levde i en helt vanlig pengaekonomi, som väl de flesta i vår kultur är vana vid.

Teknik och teknologi

Är det här ett exempel på en skillnad mellan teknik och teknologi? Vad har hammaren (och handverktygen) till den första fiskarbonden med maskinerna på snickarverkstaden att göra? Det här är bara en fråga, jag har inga färdiga svar. Men jag skulle vilja lirka lite i den här frågan i kväll. För det skulle ju kunna vara att det i grund och botten är samma sak vi pratar om här.

Teknik och teknologi – vanligtvis gör vi ingen större åtskillnad mellan dessa två. Och kanske är det riktigt – i andra språk finns ju inte den här skillnaden (t. ex. i engelskan pratar vi bara om ”technology”).

Ordet teknik kommer från grekiskans techné, som betyder hantverk, skicklighet och, i vissa fall, också konst (tänk på vårt svenska ord ”teckning”). Teknologi har som ord samma bas, techné, men här har vi lagt till ordet lógos, som betyder ”läran om”. Och grekerna såg det som två olika saker – techné, enligt bl. a. Aristoteles, var de enkla hantverken, som bönder och hantverkare, som arbetade just med händerna, hand-verkare. Aristoteles såg techné som människans, försåvitt icke-perfekta, imitation av naturen, han skiljde det från technología, som handlade om att ta det som finns i naturen och förbättra det – eller den. Han såg det som att det är det här som gör människor till kulturvarelser, och inte en del av naturen.

Så, hur ser vi på teknik och teknologi i dag? Vad säger vi i vår kultur, i vårt förståelserum, om varför vi har teknik och teknologi? Vanligtvis brukar vi säga att vi har teknik och teknologi för att göra livet lättare (för människan, väl att märka), och för att göra framsteg. Och då kan vi se på allt ifrån månraketer till olja, kärn- och sol- och vattenkraft, och maskiner av alla de slag – allt är till för att göra våra liv lättare, säger vi, för att vi inte ska behöva arbeta i vårt anletes svett – och också för att utveckla vår mänskliga kultur, för att göra den bättre.

Jag tänker att här finns många ekofilosofiska frågor. För vad betyder det egentligen att göra våra liv ”lättare”, är det att vi inte ska behöva arbeta så hårt – även om vi vet att i dagens teknologiska samhälle så arbetar vi mer än nånsin tidigare. För att jämföra, i traditionella samhällen över hela världen räknar vi med att de arbetar ca. 2-4 timmar per dag, resten av tiden går med till att vara social med familj och vänner, och att festa – sjunga, spela musik och berätta historier om hur världen fungerar. Det är klart, om vi jämför med jordbrukssamhället så arbetar vi kanske mindre (eller i alla fall på andra sätt) – men vi ska också komma ihåg att både Bibeln och antropologer som Marshall Sahlins, James Suzman och Yuhal Noah Harari föreslår jordbruket som mänsklighetens största misstag (även om jag tänker vi ska passa oss väldigt för att inte hamna i den så kallade ”människofällan” här, där vi tänker att alla människor lever, och alltid har levat, som vi gör i dag, i vår kultur).

Och så den andra frågan – för att utveckla vår mänskliga kultur – ja, det är ju ett sätt att se på vad det är vi gör i dag i vår kultur, där vi utvecklar maskiner (som kärnvapen, Hadron colliders osv.) som i teorin kan förstöra hela världen på ett ögonblick. Vad slags bidrag är det till världen?

Förståelserum

Så vad är teknikens och teknologins förståelserum? Är det ett och det samma, eller två olika? Vad slags värld gestaltar de två förståelserummen och vad kan de säga oss om livet vi lever i dag?

Hur skulle dessa två förståelserum se ut? Och vad slags värden – och värderingar – visar teknologins förståelserum? Är teknologi ett värdesystem i sig själv? Och vad med teknikens förståelserum – är den det samma, eller annorlunda på nåt sätt? Är det en skillnad här, eller kanske bara semantik?

När jag tänker på fiskebonden i Aurland, som gjorde alla sina egna verktyg, så tänker jag på en kunskap som är konkret, nära och lokal. Den är deltagande, för alla kan lära den, eller vi kan skapa den gemensamt.

Den tekniska världsbilden, kan vi kanske i så fall säga, lever med och svarar på världen – för den använder material som är lokala och nära, och därför måste du lära känna den plats du lever på, för att veta var de materialen finns. Den är, som sagt, konkret, för det du behöver är det du behöver i dag (och i framtiden, men i ditt liv och på samma plats).

Den teknologiska världsbilden, däremot, behöver inte svara på världen och förutsätter inte en lokal, nära kunskap. Den förutsätter kunskap, absolut, men den är på ett sätt abstraherad från världen, den har egentligen ingenting med platsen du lever på att göra. Du lever så att säga på en plats, men inte i den. För det du gör är att använda din kunskap till att skapa saker som inte har med platsen att göra – jag minns t. ex. på verkstaden jag besökte så gjorde de möbler till export, speciellt i Kanada var de glada i norska möbler, och de som arbetade där, som tror jag aldrig hade varit i Kanada, importerade virke från andra platser i Norge (och Ryssland – och, hör och häpna, Kanada). Alla som arbetade där hade också olika uppgifter, det var inte så att en person arbetade med en möbel tills den var färdig, alla hade sina specifika områden och uppgifter. Samarbete på ett sätt, skulle en kunna säga. Alienation, skulle säkert Marx ha sagt.

Arbetsdelning är det i alla fall, och inget helhetstänk. Ingen idé om att arbeta från början till slut. De var också del av en globaliserad ekonomi, för inget av det de producerade kom från, eller gick till, det lokala samhället. Överskottet från verkstaden, fabriken, gick heller inte till lokalsamhället, men till ägarna, som levde nån helt annanstans.

Det här är en helt annan syn på världen, och på kunskap, än den fiskebonden hade.(Om den ens var så medveten, men det kanske är poängen? Vi är lika lite medvetna om vårt förståelserum som vi är om luften vi andas. Det är först när den blir förorenad vi börjar ställa frågor om den.) Och det här är såklart nåt annat än att delta i platsen du lever på.

Och så kan vi kanske säga nåt här om förutsägbarhet. Vad säger teknik och teknologi om vårt sätt att se på världen – som levande (och som nåt vi lever i, och tar del av) eller som maskin? Om teknologi ska fungera, om vi ska klara att förutse hur teknologin fungerar, och dess konsekvenser, då måste världen vara förutsägbar – men är den det? Är det här problemet verkligen ligger? Gör det teknologiska synsättet världen till en maskin? Och vad skulle hända om vi såg på människan på samma sätt?

Skulle vi kunna säga att teknik är nåt som vi skapar gemensamt, i deltagande med (som svar på) världen vi lever, teknologi som kräver en globaliserad, abstraherad värld?

I så fall kommer vi också till frågan om makt. Och arbetsdelning som leder till makt. Verktyg leder inte till makt, om alla har tillgång till kunskap om att skapa dem? Och vi kommer till frågor om makt och kön. För hittills har vi bara pratat om män. Alla som arbetade på verkstaden var män. Fiskebonden var iofs också man, men hans barnbarn (som hade gjort den andra hammaren) var hans sondotter.

Så - är det här den stora skillnaden? Skulle vi kunna säga att teknik är småskalig, lokal och deltagande (på det sättet att alla har den samma grundläggande kunskapen), till skillnad från teknologi, som är storskalig och bygger på arbetsdelning. Den första är konkret och generell, den andra abstrakt och specifik (lite som i Aristoteles´ definition).

Teknik är hantverk, teknologi är maskiner? Jag är inte alls säker på att det är så, men jag ställer frågan, så får vi diskutera den vidare.

Komplext och komplicerat

Men är verkligen teknik och teknologi två exempel på olika förståelserum? Eller är det svårt att dra en sån skillnad?

Det är klart, vi skulle kunna säga att om vi inte hade uppfunnit hammaren en gång, så hade vi kanske inte haft maskinerna på verkstaden. Eller maskiner i samhället över huvud taget. Den uppfinningen satte igång nåt. Precis som andra uppfinningar har gjort – som elden, när vi byggde hus, hjulet osv.

Vi har lärt av våra omgivningar, och härmat den (på vårt sätt, som Aristoteles säger). Men är förhållandet verkligen så kausalt? Varför har i så fall bara vår kultur uppfunnit kärnvapen och Hadron colliders? Varför har inte maori uppfunnit automatvapen, eller Sanfolket rymdraketer? Eller samerna CRISPR? Eller virtual reality-glasögon?

Och varför har andra djur, t. ex. bonoboapor, inte ”utvecklat” sin kunskap om medicinska rötter och växter, eller jordekorrar och talgoxar inte ”utvecklat” sina kunskaper om tekniska hjälpmedel, som pinnar, stenar eller att släppa nötter (eller hårda skalbaggar) från höga höjder, för att mjuka upp dem? Varför lever vi inte i en värld av talgoxar (som vi ju också har sett har ett komplicerat språk, med både semantik och grammatik) som släpper atombomber på varandra – och oss människor?

En definition på teknik och teknologi är nåt som inte spontant händer i det vi kallar naturen, utan nåt vi förknippar med människan – och människans framsteg. Men vad ska vi i så fall kalla den (skulle jag säga) ”tekniska” kunskap som andra djur (och kanske växter, och andra också) har sina uttryck för? Natur och kultur? Jag är lite osäker här.

Och vad var det som gjorde att fiskebonden i Aurland bodde kvar på sin gård vid fjorden, och gjorde sina verktyg? Att han inte började arbeta på verkstaden? Var det kanske bara tur? Var det en tidsfråga? En klassfråga? En fråga om stad och land? Eller alltihop?

Och vad har teknik och teknologi med andra uttryck för vårt förståelserum att göra? Skulle vi kunna ha teknik – eller teknologi – utan t. ex. vårt språk, vår vetenskap, sätt att se på tid osv.? Kan vi i alla dessa aspekter av vårt sätt att gestalta världen hitta grundlaget för teknik och/eller teknologi?

Och har en kultur som använder teknik (istället för teknologi, i alla fall som jag har skissat upp i kväll) av nödvändighet ett annat slags språk, syn på kunskap och tid än vi? Eller vad med kön, makt och status? Ekonomi? Estetik? Religion eller spiritualitet?

Vad gör alla andra förståelserum, som har levat i 10 000-tals år utan att förstöra världen? Har de teknik – eller teknologi? Vad är det som har gjort att deras världsbild inte förstör världen?

I de flesta kulturer i världshistorien – och också i dag – skulle jag vilja föreslå att det är fiskebondens sätt att leva, och förhålla sig till världen, som är rådande. Maorier, sanfolk och samer skulle alla, i så fall, ha ett förståelserum som liknar fiskebondens. I alla fall när det kommer till sättet att se på teknik och verktyg.

Skulle vi kunna säga att det här är två olika förståelserum? Det tekniska och det teknologiska. Handlar det om hur vi ser på hela förståelserummet, sett som ett helt? Att teknik och/eller teknologi är mer än bara neutrala verktyg och maskiner? Att de är uttryck för ett sätt att se på, och gestalta, världen – och att dessa två är helt väsensskilda?

Kan vi säga att det var det här Sigmund Kvaløy pratade om när han skrev om det komplexa och det komplicerade samhället? Där det komplexa är just det nära, det dynamiska, levande livet och samhället, som inte har en central punkt, men många spridda punkter, som inte går att styra, det är trädet som växer upp i skogen och möter ett annat träd och bestämmer sig för att växa ett annat håll, eller runt det andra trädet.Och där det komplicerade är det motsatta av det här – alltså det icke-nära, det statiska och icke-levande, som har just en central punkt (tänk vårt sätt att se på kunskap, t. ex. som nåt sant eller inte sant, tänk vår religion och vetenskap!). Eller det som går att styra – i alla fall i teorin.

Så, för att avsluta med en fråga: går det en direkt linje från enkla verktyg – som en hammare –till nåt som virtual reality? När vi hade uppfunnit den första hammaren, var det då redan ”hugget i sten” och oundvikligt att vi också skulle uppfinna atomvapen eller CRISPR? För ifall teknik eller teknologi är ett sätt att gestalta världen, är då kunskap allt eller inget?

Eller är teknik och/eller teknologi i sig själv ett slags virtual reality? Icke-natur, motsatsen till det naturliga (som Aristoteles var lite inne på). Eller är bilden, som vanligt, ännu mer komplex än så?

Förståelserum
En prepilog

Pontus Örtendahl

Kanske var det i en kåta i den svenska fjällvärlden som existensen av förståelserum drabbade mig. På mina frågor till den samiske konstnären följde ofta lång tystnad. För en stund försvann han bort från vår kommunikation men återkom efter en stund med reflektioner kring min fråga. ”När du ställer så märkliga frågor måste jag försöka se dem i bilder och sedan betrakta dem med samiskt perspektiv och ge samiska svar för att sedan på samma sätt via bilder försöka översätta dem till svenska. Han hade vandrat mellan två förståelserum och också insett svårigheterna. Det kunde jag både höra på hans svenska tal och se i hans ansikte.

Eller var det i mötet med Anaximenes och Anaximander på sidor tryckta på svenska språket i en filosofihistoriebok. ”Allt är luft” ”Apeiron”. Försokratikernas kamp med naturförståelsens grunder reducerade till ord i en helt annan förståelsevärld.

Jag upplevde nivån på försöken att göra dessa tänkare rättvisa som förödmjukande och övervägde att avsluta mina just påbörjade akademiska filosofistudier för att i stället hitta en bättre väg till filosofin. Filosofin tycktes mig ha blivit instängd i vad jag senare skulle kalla ett förståelserum utan egen insikt därom.

Skogsvandringar utan några särskilda platser som mål, kärleken till en byggnads ande och dess öde, sökandet efter något bortanför ord, begrepp och språk, de återkommande smärtsamma upplevelserna om att språket snarast försvårar kommunikation av det som vi egentligen vill förmedla, jag iakttog taxens nosande i vår verklighet och såg svansens kunskapsbekräftande, trädens rötter speglade min hjärnas dendriter och axoner – de vill hålla kontakt med allt omkring, att omfamna dem, och att förankra oss i jorden för att vi skall kunna sträcka oss upp mot allt det ovanjordiska, jag såg vad mitt barn lärde sig under sina första månader utan tillgång till verbalt språk, böcker eller vetenskap och jämförde med förskräckelse med vad jag åstadkom med alla moderna hjälpmedel i mina akademiska studier under samma tidsrymd, jag talade och undrade hur stor del av mig som var inblandad, jag handlade och undrade var ursprunget till handlingen fanns.

Upplevelser av dessa slag ledde mig vidare till frågor om innebörden av och meningen med diskussioner om kunskap, språk och förståelse. Filosofihistorien gav tusen svar - eller inga. Jag fick en allt starkare upplevelse av att det som förmedlades i de texter som bar de stora filosofernas namn inte skulle förstås som deras svar utan som en förmedling av deras kamp med att hitta ett sätt som möjliggjorde att förmedla deras utvidgade kontaktytor. De stod alla överst på Wittgensteins stege och ville förmedla vad de erfor på andra sidan. Det växte successivt fram en känsla hos mig att vi alla alltid är i samma situation men oftast saknar insikt därom. Filosofernas främsta egenskap är att då de skådat över kanten överväldigas av nödvändigheten av att göra det omöjliga eller snarare att hitta nya vägar förbi omöjligheten – att införliva den gamla sfären i en lite större – att slå samman två ägg så att det nya har en hel gula och en sammanhållen vita med ett nytt sammanslaget skal. Lika hårt?

”Det är mycket mer jag har insett men jag saknar ord, begrepp, redskap för att uttrycka det, andra kommer kanske senare att kunna uttrycka det.” Ungefär så formulerade sig en natur(vetenskaps)filosof i sina memoarer. Skulle inte var och en av oss kunna stämma in?

Detta som för en individ, en grupp, en kultur utgör beståndsdelarna och ramarna för idéer, begrepp, tankar, språk, känslor, sinnen både kända, anade och okända samt för våra handlingar inklusive kommunikation m fl. kallar jag *förståelserum.* Än så länge har jag rört mig kring det i aforismer. Jag skall försöka förklara lite närmare. Men det blir skissartat till en början. Skälen är många. Komplexiteten är ett. Att mycket arbete återstår är ett annat. Men det är väl det som är filosofins roll. Ni får hjälpa till!

Jag brukar säga att ekofilosofin handlar om jordens framtid och människans värdighet. En viktig del av att arbeta med ekofilosofi blir då att försöka förstå vad vi menar med detta och hur vi skall gestalta det. Min metod för att närma sig förståelserumsbegreppet (är det ett begrepp?) liknar vår väg till, förståelse av*kärlek.*Vi börjar med en bekantskap med de redskap som vi senare kommer att använda för att (momentant) gestalta, uttrycka och beskriva. Kärlek är ett bra exempel därför att de flesta inser att det kan uttryckas, visas, gestaltas på så många sätt, att kroppsliga, själsliga och andliga beståndsdelar finns, att våra förmödrar, förfäder finns med, att drifter, känslor, rädslor och ångest ingår. Vet vi vad kärlek är innan vi vet det? Kommer kärleken verkligen från mig?Osv. Jag kommer att tänka på Ingmar Bergmans fråga ”Vad är egentligen musik”. I vilken utsträckning har dessa frågor om kärlek, musik etc. verbala svar? Och om de har är de viktiga och relevanta för förståelsen?

Vi vill svara på frågan ”Varför älskar/hatar jag x?” men ändrar den till ”Vad är det som får mig att tänka, säga, handla just på det sättet?”. Vad är det som får mig att uppfatta människan och naturen på ett visst vis? Vad är det som får mig att handla som jag gör? Syftet är att möjliggöra kommunikation och gemensamma handlingar med omsorg om jorden och, i den, människan som mål.

Ofta utgår diskussioner, dialoger, samtal, undervisning, propaganda från att det som man vill förmedla kan förstås av mottagaren på ett sätt som motsvarar avsändarens intentioner. Man utgår från att mottagaren förstår saken på ett sätt (det avsedda) och att det inte finns flera olika förståelselager hos denne. Båda dessa antaganden är enligt min uppfattning felaktiga. Till detta kommer att avsändaren inte heller vet riktigt vad och varför hen säger det. Min hypotes är att om vi kan öka förståelsen av vad grunderna är för vad vi säger och förstå vilka alternativ som finns har vi skapat en grund för verklig kommunikation som bland annat innebär att kunna möta andra i ett gemensamt rum eller i varje fall i en soffgrupp i ett hörn av det. Märk väl att i ”säger” menar jag att inbegripa det vi uttrycker i handlingar, gester, miner, etc.

Någon är väl beläst och insatt i vetenskapens alla grunder för dess övertygelse om evolutionsteorins riktighet men förnekar ändå dess giltighet. En vetenskapsman försöker få personen att ändra uppfattning med vetenskapliga argument. Men allt detta kände mottagaren redan till.

Problemet är att de båda är i olika förståelserum. Exemplet illustrerar hur av underlåtenhet med att ha kontakt med en del av den andres förståelserum kan vara förödande. Ännu mer komplicerad blir situationen om mottagaren också är omedveten om de för sammanhanget relevanta delarna av sitt förståelserum. Jag menar att den beskrivna situationen är den vi ofta möter och tyvärr särskilt i sammanhang som berör jordens framtid och människans värdighet. Därför blir arbetet med*förståelserum*viktigt för ekofilosofin.

Men, säger någon, är inte förståelserum detsamma som*kultur*eller liknande begrepp (kontext, paradigm etc). Dessa begreppär emellertid, utöver sin mångtydighet, snävare. Innebörden av*kultur*måste relativeras till ett förståelserum. Exempelvis är innebörden av*empirisk vetenskap*helt olika för en hindu och en positivist, de befinner sig i olika förståelserum.

Någon frågar varför ”*förståelseRUM*” och inte rymd eller liknande. Orsaken till att använda RUM som metafor (OBS metafor!) är att vi är momentant instängda i ett rum, vi begränsas i vår förståelse och våra handlingsmöjligheter av rummet – det är avgörande i stunden i vilket rum jag är. Om jag är på Westby är jag inte i Varanasi. Om jag drömmer är jag inte vaken. Om jag är uppslukad av min bok är jag inte hos barnet på bryggan. Osv. Jag är i olika förståelserum. Men det kan också vara möjligt att det finns ett förståelsrum som rymmer alla dessa. RUM innebär också att vi kan befinna oss i en del av rummet, att flytta oss till ett annat rum, att bygga ett hus med många rum, att bygga ut det rum som vi befinner oss i, att bjuda in andra att dela vårt rum (eller kanske bara soffgruppen till en början). Rumsmetaforen syftar också på att vi, för att veta var vi är, måste veta var golv, väggar och tak finns och vilken inredning som finns och hur allt skall användas och hur det kan möbleras om. Vi har också kännedom om inredning som finns men som vi inte har i rummet men kan tänka oss hur rummet skulle ändras om vi hade dem. Men det finns också mängder av möjliga inredningsdetaljer som vi inte har en aning om att de finns och därför hur de skulle ändra vårt rum.

Den vanliga situationen tror jag är att vi har en mycket ytlig medvetenhet om det rummet vi är i, knappast är medveten om dess begränsningar. Men vi vet att det finns många fler rum. Till några längtar vi, andra vill vi undvika. Några är lockande, andra är skrämmande. Utan att vi kan förklara för oss själva eller andra varför.

En viktig aspekt av förståelserummet är att många av dess delar är helt fördolda för vår medvetenhet, andra endast för vår verbaliserbara medvetenhet. En mängd av våra handlingar och yttranden har sin grund i sådant som vi inte medvetet har tagit ställning till. En hypotes är att alla handlingar och yttranden till stor del har sin grund där. Det är förståelserummet som talar och handlar genom oss. I samma utsträckning som vi är medvetna om det kan vi justera det och påverka våra handlingar och yttranden. Språk, kultur, religion, fysisk närvaro, rädslor och ångest men också våra gener och aktiva del av hjärnan är exempel på sådant som, ofta för oss omedvetet, tänker och handlar genom oss. Det är paralleller mellan att känna sig själv och sitt förståelserum och båda projekten är gränslösa och dynamiska men därför inte mindre viktiga att hålla levande. Men sitt förståelserum kan man aldrig lära känna, det vore som att stå kvar på stegen när man ser över kanten. Verkligt kunskapssökande har inget mål, det vill utvidga kunskapens gränser.

Kanske kan vi lämna förståelserumsbegreppet på den individuella nivån eftersom det inte är det primära området för ekofilosofin men indirekt av stor betydelse. Eftersom förståelserummet är det som på ett avgörande sätt påverkar eller snarare utgör ramarna begränsningarna hur vi tänker, kommunicerar och handlar.

För ekofilosofin blir kartläggningen av olika kollektiva förståelserum och dess påverkan på vår relation till varandra och den omgivning som vi ingår av största betydelse. Ofta delar vi upp förståelserummen i olika grupper och antyder att vi (gruppen eller individen) kan vara relaterade till en (i taget). I själva verket är vi oftast (alltid?) i mer omfattande förståelserum, som innefattar flertalet (alla?) av de pseudoavgränsade ”verklighetsområden” som brukar benämnas med sådant som fysisk, psykisk, andlig, känslomässig, teoretisk, praktisk, pragmatisk, genetisk, religiös osv.

I stället för att försöka övertyga motståndaren med argument som endast kan förstås på vårt sätt i vårt förståelserum måste vi dels sätta oss in i dennes förståelserum. Kan vi sedan hitta ett nytt större förståelserum i vilket vi kan mötas och veta hur det skall vara konstruerat så att våra tankar och handlingar blir förståeliga och önskvärda ur båda gruppers synvinkel är mycket vunnet. Egentligen ligger ju strategin nära den som Gandhi förfäktade och som Arne Naess och Sigmund Kvalöy-Setreng gjorde till centrala i ekofilosofin.

Kanske vi kunde säga att en väg är att få motståndaren att skapa närmare kontakt med och insikt om sitt förståelserum, att inse dess begränsningar och börja en process för djupare förståelse av sin tidigare dogmatiska ståndpunkt i sin tur ledande till ett vidgat förståelserum där den ursprungliga ståndpunkten övergår i ett komplex av vilket följer insikten om behov av ökade insikter för att förstå vad man ursprungligen avsåg. Om denna process pågår på båda håll finns möjlighet att delar av förståelserummen sammansmälter. Observera att processen försiggår på många plan, absolut inte bara på ett tankemässigt intellektuellt plan.

Första steget i arbete med förståelserum är att försöka lära känna de möjliga principiella beståndsdelarna och sedan de olika gestaltningarna av dessa för att sedan se vilka konsekvenser de har för innebörden av exv natur, människa, kunskap, moral, kärlek, sanning, kön, makt och annat som påverkar innebörden av sådant som är relaterat till jordens framtid och människans värdighet och många andra av mänsklighetens vitala frågor.Men inte bara innebörden utan också gestaltningen av innebörden.

Som avslutning på denna skissartade framställning som jag hoppas fört tankarna i den riktning jag hoppas vill jag nämna några förståelserumsramar (randvillkor) som jag tror är väsentliga i många förståelserum. Jag tänker i första hand på kollektiva (exv naturvetenskap i allmänhet eller speciella sådana rum som kvantmekanik, språk – både talade och gestaltade och andra, kulturer - både etniska och andra som de dövas och de blindas, religioner - både sådana som har språkliga uttryck och andra, ideologier av olika typer, filosofier som i större eller mindre omfattning skisserar förståelserum, som Platons och Aristoteles (och oräkneliga andra), kunskapssökande strategier av olika slag som empirism och mysticism och mängder av andra.

Här gäller det för ekofilosofin att i första hand studera de för våra frågor relevanta, och förmedla dessas konsekvenser för våra centrala frågor.

EFTERORD: VAD ÄR EKOFILOSOFI?

PONTUS ÖRTENDAHL

Ekofilosofi är den del av filosofin som vill skapa fördjupad förståelse för rötterna till de hot som riktar sig mot jordens framtid och människans värdighet. Den vill bidra till bättre underbyggda handlingar och till insikt om nödvändigheten av en fortlöpande förståelseprocess. Ekofilosofin själv är och måste vara helt odogmatisk.

Förledet ”EKO” syftar i detta sammanhang på hela vårt hem i vidaste bemärkelse. Det innefattar både vår materiella och immateriella värld, både den fysiska naturen och olika förståelser av den.

I den ekofilosofiska reflektionen över innebörden av existens, natur, människa, kunskap, moral, och språk refererar vi ofta till de ramar för förståelsen, förståelserummet, som ger de grundläggande möjligheterna och hindren för vår relation till omvärlden. Ontologiska (vad finns?) begreppsliga, sinnliga, handlingsrelaterade och andliga aspekter av vår förståelse av världen och oss själva är centrala frågor i ekofilosofin.

Vårt sätt att bete oss mot oss själva, andra och omvärlden präglas i stor grad av det förståelserum vi lever i.

Ekofilosofin intresserar sig därför för olika kulturers förståelserum och de konsekvenser för jordens framtid och människans värdighet de har. Men även olika religioner, politiska ideologier, vetenskaper och existentiella tillhörigheter som kön, arv och klass kan påverka förståelserum som ofta omedvetet för aktören får stor inverkan på jordens framtid och människans värdighet.

I ekofilosofin är alla vägar till förståelse i utgångspunkten jämbördiga. Sinnlig och fysisk kontakt, intellektuell reflektion, språklig gestaltning, omedveten handling etc. är alla viktiga för att analysera och gestalta förståelserum. Målet är hela tiden att skapa djupare insikt i de delar av mänsklig aktivitet som påverkar jordens framtid och människans värdighet. Ekofilosofin vill genom studier och möten ge insikt i alternativ till de förståelserum som nu styr världens sätt att förstå jorden och människan. Ekofilosofin hoppas därmed kunna peka ut andra möjliga förståelseramar för framtidens människor och deras sätt att hantera jorden och sig själva.

I vilket förståelserum har mänskligheten skapat medel med vilka hon kan utradera allt på jorden?Hur kan barn ha blivit ett hot mot mänskligheten?Vilka är skillnaderna mellan vishet, kunskap och vetenskap och dess konsekvenser för jordens framtid och människans värdighet? Hur kan religioner leda till dödande av oliktänkande?Hur kan nakenhet och sexualitetens olika uttryck motivera syndabeläggning och förföljelse? Finns rasism i alla förståelserum?Är humanism ett nödvändigt inslag i alla förståelserum?Är döden en konstruktion som ingår i endast vissa förståelserum?Detta är bara några exempel på frågeställningar som möter den ekofilosofiska reflektionen.

Återigen är det viktigt att betona att ekofilosofin närmar sig alla dessa ödesfrågor med hela tyngdpunkten på innebörden för jordens framtid och människans värdighet. Ekofilosofin innebär en fortlöpande process utan dogmatiskt mål. I ekofilosofin frågas alltid ”varför” för att finna de djupare rötterna till det som hotar jordens framtid och människans värdighet utan att väja för att det vi finner kan leda till stora omprövningar av det förståelserum vi råkar leva i.

Föreningen för Ekofilosofi har verksamheter på lite olika plan. Vi har bl. a. Forum för ekofilosofi, verkstäder, sommarträff och studiecirklar på Zoom.

Vi har också en **mejllista**, som du kan anmäla dig till, skicka ett mejl till: **info@ekofilosofi.se**. Läs också mer på vår hemsida, **www.ekofilosofi.se.**

Forum för ekofilosofi - vi samlas två gånger i månaden till samtal på Zoom och diskuterar olika teman, för att fördjupa de ekofilosofiska frågorna. Är du intresserad att vara med, ta kontakt med Mikael Jedhamre (*mikael.jedhamre@gmail.com*).

Ekofilosofiska verkstäder - två per år (april/oktober). Här diskuteras olika teman med ekofilosofisk anknytning. Hålls vanligtvis i Älvsjöhyttan, Värmland hos Pia. Hör av dig med frågor till Pia Skoglund (*pia.alvsjohyttan@gmail.com*).

Sommarträff - vi träffas i Svågadalen en långhelg på sommaren för ekofilosofiska samtal. För mer info ta kontakt med Helmuth Klingenberg (*helmuthklingenberg@gmail.com*).

Studiecirklar - vi träffas på Zoom och samtalar om litteratur, poesi, konst osv. som är av ekofilosofisk relevans. Är du intresserad av att delta så hör av dig till *info@ekofilosofi.se*.

Dessutom rekommenderar vi **Sofiresor** (*www.sofiresor.se*) för dig som vill resa (lokalt eller ut i världen) med ett ekofilosofiskt perspektiv.

FÖRENINGEN FÖR EKOFILOSOFI

Föreningen för ekofilosofi är en politiskt och religiöst obunden organisation. Föreningens syfte är att vara en mötesplats för personer som är intresserade av ekofilosofiska frågeställningar, sprida information om ämnet ekofilosofi och för att bidra till att lyfta ekofilosofiska perspektiv i samhällsdebatten. Verksamheten innefattar kurser, studieresor och träffar. Alla medlemmar är välkomna att bidra till föreningens verksamhet, som vänder sig till intresserade från hela Skandinavien.

Styrelsen:

Pontus Örtendahl, ordförande
pontus.ortendahl@gmail.com,
072-5011900.

Anna-Lena Bohlin, sekreterare
annalenabohlin@gmail.com,
070-4807484

Katarina Midskog,
katt-bridge@telia.com,
070-7473733

Helmuth Klingenberg,
helmuthklingenberg@gmail.com,
070-6468572

Mikael Jedhamre, tidskriften
mikael.jedhamre@gmail.com,
+47 41388726

Adress och e-post:

c/o Pontus Örtendahl, Västby Gård,
669 61 Deje

info@ekofilosofi.se

För generella frågor, om medlemsskap, verkstäder, resor osv.

styrelsen@ekofilosofi.se

För specifika frågor om föreningens verksamhet, organisation och förslag till aktiviteter.

Medlemsskap:

Alla som är intresserade av ekofilosofiska frågeställningar är välkomna som medlemmar i Föreningen för ekofilosofi.

För att bli medlem, betala in 250 kr på föreningens bankgiro 5438-6925 (eller swisha 1230890764) och skriv "Medlemsavgift 2022", ditt namn, postadress, mejladress och telefonnr. Skicka samtidigt ett mejl till info@ekofilosofi.se och skriv att du är ny medlem och vill bli tillagd på e-postlistan.

Bor du inte i Sverige? Ta kontakt på info@ekofilosofi.se, så hjälper vi dig att bli medlem.

Som medlem får du info om aktiviteter som anordnas av föreningen, stöder föreningens verksamhet och du har också möjlighet att påverka vad föreningen ska hålla på med. Du har också rösträtt på årsmötet.

Som medlem i Föreningen för ekofilosofi får du också delta gratis på alla föreningens verksamheter (verkstäder, sommarträff, Forum för ekofilosofi osv.).

Du får också vår digitala tidskrift utskickad på mejl 4 ggr/år utan kostnad.

Redaktör för tidskriften:

Mikael Jedhamre, mikael.jedhamre@gmail.com

Föreningens hemsida:

www.ekofilosofi.se

Föreningen för ekofilosofi
www.ekofilosofi.se
info@ekofilosofi.se